

Vida BAKUTYTĖ

Kamerinės instrumentinės muzikos koncertai Vilniuje XIX a.: epochinė kaita ir dinamika

*Concerts of Instrumental Chamber Music in Vilnius in the 19th Century:
Epochal Change and Dynamics*

Anotacija

Straipsnio objektas – svarbi, tik beveik netyrinėta XIX a. Vilniaus koncertinio gyvenimo sritis – kamerinės instrumentinės muzikos koncertai. Šiuo istoriniu laikotarpiu ryškėjo riba, ženklinanti kamerinės muzikos sampratos ir šio žanro recepcijos kaitą demokratėjančioje visuomenėje, augant viešo koncerto poreikiui: kamerinio instrumentinio žanro kūrybos eksponavimas iš privačios dvarų, rūmų aplinkos skleidėsi į viešas koncertines erdves, tapdamas paveikiu reiškiniu formuojantis urbanistinei kultūrai Lietuvoje. Publikacijoje siekiama nuosekliai pateikti analizuotą šimtmečio faktinę medžiagą, pažymint būdingiausias įvykius ir akcentuojant svarbiausius su tema susijusius aspektus, išryškinančius reiškinio epochinę kaitą ir dinamiką, identifikuoti repertuarą ir atlikėjus, remiantis kūrinių atlikimą Vilniuje patvirtinančiais šaltiniais – koncertų recenzijomis ir kitokio pobūdžio atsiliepimais spaudoje, afišomis, programomis, amžininkų liudijimais (dienoraščiai ir pan.), su salių nuoma susijusia dokumentika ir kita archyvine medžiaga. Straipsnyje dėmesys sutelktas į koncertuose skambėjusius instrumentiniam ansambliui skirtus kūrinius (kartais pažymimi ir repertuaro raidos požiūriu reikšmingesni solo instrumentui atlikti opusai) bei kamerinių ansamblių–kolektyvų kūrimusi ir jų koncertinės veiklos ypatumus. Tema išskleidžiama pasitelkus loginės analizės, indukcinės hipotezės, istorinį analitinį metodą ir kultūrologines metodologines prieigas.

Reikšminiai žodžiai: Lietuva, Vilnius, XIX a., kamerinės instrumentinės muzikos koncertai.

Abstract

The object of the article is an important, yet little studied, sphere of the 19th century concert life in Vilnius – concerts of instrumental chamber music. The historical period under analysis underlined the boundary marking the change of the concept of chamber music and the reception of this genre in an increasingly democratic society witnessing the growing demand for public concerts: from the environment of private manors and courts the exposition of the works of instrumental chamber genre spread out to public concert venues by turning into an influential phenomenon in the face of the growing urban culture in Lithuania. The aim of the publication is consistent presentation of the analysed fact-based century-long material by stressing the most characteristic events and highlighting the most important topic related aspects showing the epochal change and the dynamics of the phenomenon as well as the identification of the repertoire and the performers based on the sources providing evidence to the performance of musical pieces in Vilnius – concert reviews and feedback of other type in the press, posters, programs, testimonies of contemporary witnesses (diaries, etc.), documentation related to the rent of concert halls and other archival material. The article focuses on the musical pieces for an instrumental ensemble performed in concerts (pieces for a solo instrument more significant in terms of the repertoire development are occasionally noted as well) and the establishment of chamber ensembles together with the peculiarities of their concert activities. The topic unfolds by means of logical analysis, inductive hypothesis, historical analytical methods and culturological methodological approaches.

Keywords: Lithuania, Vilnius, 19th century, concerts of instrumental chamber music.

Koncertinio gyvenimo raida ir jo tėkmės savitumai Rusijos imperijos sudėtyje buvusioje Lietuvoje daugeliu atvejų antrino bendrosioms XIX a. europinėms muzikavimo tendencijoms ir atkartoję jų refleksijas Rusijos sostinėse – Sankt Peterburge ir Maskvoje. Šiuo laikotarpiu muzikos pasaulio erdvėje kristalizavosi viešo koncerto tradicija. Ypač kamerinio instrumentinio žanro kūrinių koncerto plėtroje XIX a. ryškus kaip takoskyra – muzika, skirta nedidelei atlikėjų grupei, išeina iš prigimtinės bajorų, kilmingųjų rūmų, dvarų aplinkos, nors jos nepalieka negrįžtamai: demokratėjant visuomenei, švelnėjant socialinių sluoksnių atskirčiai, šios dvi muzikavimo sritys – atvira (mokami koncertai miesto salėse) ir uždaresnė (dvaruose ar miestiečių salonų pobūdžio vakaruose) – nekonfrontuoja,

dažnai net susipina, kai instrumentinio ansamblio sudėtyje (populiariausi – duetai, trio ir kvartetai) griežia kilmingieji ir ne tik tokie, o aristokratų pastangomis įkurti ansambliai koncertuoja ir rūmuose, ir viešai (XIX a. antra pusė). Vis dėlto sparčiai plintantį muzikinio švietimo siekį labiau atitiko muzikinio repertuaro eksponavimas ir atlikimo stilistikos naujovių perteikimas platesnei publikai. Šiuo požiūriu tikraisiais *Kulturträger*'iais tampa gastroliuojantys muzikantai. Kita vertus, įsigalinčio atlikėjų virtuoziškumo, ilgainiui išvirtusio į savitikslių demonstravimą nebeišsitenka tik siauroje aristokratijos aplinkoje, virtuozą jo mene akino visuotinis pripažinimas.

Vakarų Europoje vieši koncertai pradėti rengti gerokai anksčiau nei Rusijoje, Lenkijoje ar Lietuvoje.

Viena pirmųjų iniciatyvų, ko gero, buvo XVII a. antros pusės anglų smuikininko Johno Banisterio (1630–1679) 1672 m. pasirodę skelbimai apie mokamus koncertus jo muzikos mokykloje¹. Koncertinio gyvenimo centru XVIII a. tampa Prancūzija. Joje muzikos mokslų sėmėsi ir Banisteris. Paryžiuje įsibėgėja viešų koncertų sąjūdis, mėgėjai ir profesionalai koncertuoja drauge, rengia labdaros pasirodymus, klesti salonų kultūra. XVIII a. Vokietijoje kuriasi koncertus organizuojančios draugijos, sąjungos (Leipcigo „Gewandhaus“). XIX a. jau visi garsiausi Europos kompozitoriai ir atlikėjai buvo įsitraukę į koncertinę veiklą. Ryškiu muzikos centru su nuolatiniiais viešais, labdaros, salonų koncertais XIX a. tampa Varšuva.

Europinės koncertinės veiklos formos įsitvirtina XIX a. Rusijoje – jos melomanų mėgavimasis muzikos menu nuvilnija per visą Europą ir skatina ryškiausius muzikos žvaigždes pajauti tą ypatingą muzikai palankią atmosferą. Daugelis Vakarų Europos muzikų atvykdavo į Sankt Peterburgą ir Maskvą ne tik koncertuoti, jie likdavo dirbti rūmuose, teatruose, konservatorijose. Ši aplinkybė palankiai prisidėjo ir prie Vilniaus koncertinio gyvenimo intensyvumo: nemažai į Rusijos sostines vykstančių ar jose dirbančių muzikų lankydavosi Lietuvoje. Mėgstamiausias pasirodymų ir svečių viešnagių metas visoje Rusijos imperijoje buvo gavėnios savaitės, kai teatruose laikinai nevyko spektakliai ir apimdavo įvairiopo pobūdžio pramogos, bet suvešėdavo koncertinis gyvenimas.

Ankstyvuojų XIX a. laikotarpiu viso kultūrinio gyvenimo tempui Lietuvoje reikšmės turėjo universiteto veikla. Vilniuje tarpo Adomo Mickevičiaus, Juliuszo Słowackio, Józefo Ignacy Kraszewskio kūrybinė „dvasia“. Romantinės tendencijos skatino viešo koncerto formos kaip galimybės atlikėjui didesniai klausytojų būriui išreikšti savo ar atliekamo kūrinio autoriaus vidinį pasaulį gajumą. Didelės reikšmės miestiečių muzikiniam išprusimui turėjo vokiečių kompozitoriaus Johanno Davido Hollando (1746–1827) paskaitos universitete, jose dėstyta ne tik muzikos pagrindai, bet ir atlikėjų meno teorija, interpretacija. Tiesiogiai su koncertiniu gyvenimu buvo susijusi jo vadovaujamų universiteto orkestro ir choro veikla.

Koncertinio judėjimo lyderiai XIX a. buvo p i a n i s t a i. Jų repertuaras buvo kuo įvairiausias, nes kaip tik fortepijoninėje kūryboje vyko aktyviausios kūrybinės paieškos, teikusios galimybę skleisti atlikėjų menai. Be to, fortepijonas pripažįstamas lanksčiausiu instrumentu romantikų puoselėtam improvizacijos žanrui plėtotis. Forte-pijoninės muzikos paklausą rodo ir gausiausios (studijuojančiųjų skaičiumi) pirmais dešimtmečiais nuo jų įkūrimo Sankt Peterburgo ir Maskvos konservatorijų fortepijono klasės². Atlikdami kamerinę muziką pianistai pasirodydavo dažniausiai drauge su stygininkais, fortepijoniniuose trio, kvartetuose.

Ilgainiui į Vilniaus koncertinį gyvenimą įsiliejo vietiniai pianistai. XIX a. pirmaisiais metais viešuose koncertuose

pasirodydavo Johanna Holland (J. D. Hollando duktė): viename renginių (1806), inicijuotų žinomų muzikos propaguotojų Christine'os Gerardi (Gerhardi) ir Josepho Franko, ji skambino kažkurį Wolfgango Amadeus Mozarto Koncertą fortepijonui. Trečią ir ketvirtą dešimtmečiais koncertavo Vilniuje gyvenantys Ferdinandas Tiebe, Emilia Faleńska, garsus virtuozas ir improvizatorius Vienos vargonininko sūnus Johannes Nepomukas Lorenzas Renneris (Jan Nepomucen Wawrzyniec Renner, 1785–1832), žinomų teatralų šeimoje gimęs pianistas, smuikininkas, ketvirtą dešimtmetį ir Vilniaus miesto teatro orkestro vadovas Wiktoras Każyński (1812–1867). Šiuo laikotarpiu atlikėjų repertuaras nebuvo pernelyg išrankus. Salonuose ir viešai daugiausia skambinta vokiečių Franzo Hünteno (1793–1878) ir Friedricho Wilhelmo Kalkbrennerio (1785–1849), austrų Carlo Czerny (1791–1857) ir Henri Herzo (1803–1888) kūrinių. Vilniaus muzikinio gyvenimo apžvalgininkai, rašydami apie 1840-uosius, priduria, kad kol kas negirdėti Fryderyko Chopino noktiurnų, Ferenco Liszto baladžių, vokiečių pianisto ir kompozitoriaus, nuo 1838 m. Rusijos imperatoriškųjų rūmų pianisto Adolfo von Henselto (1814–1889), romantiškojo austrų virtuozo Sigismundo Thalbergo (1812–1871) etiudų³. Tiesa, netrukus, apie 1841 m., įvairių žanrų Chopino kūriniai Vilniuje skambėjo: tai rodo koncertų recenzijos periodinėje spaudoje, afišos, atsiminimų dokumentika.

Daug koncertavo vilnietė pianistė neblogų rezultatų pasiekusi Roza (Róża) Trachtenberg (1836–?), lankiusi pamokas Berlyne pas garsius pedagogus Theodorą Kullaką (1818–1882), Karlą Gottfriedą Wilhelmą Taubertą (1811–1891) ir Adolfą Bernhardą Marxą (1795–1866), kai kurių šaltinių teigimu, ir pas čekų pianistą Alexanderį Dreyschocką (1818–1869), 1840–1842 m. gyvenusį ir dirbusį Sankt Peterburge⁴. 1852 m. būdama šešiolikos metų Berlyno filharmonijos draugijos koncerte ji atliko Thalbergo Didžiąją fantaziją ir variacijas Mozarto operos „Don Giovanni“ temomis, op. 14, sulaukė palankių atsiliepimų. Tais pačiais metais debiutavo Vilniuje ir be šio kūrinio skambino Ludwigo van Beethoveno ir Carlo Marios von Weberio opusus. 1856 m. grandioziniame koncerte vadintame Vilniaus „Exerzierhaus“ (žiemą karo pratyboms naudotas pastatas dab. Joachimo Lelevelio g., buv. Manierzowa, Manežnaja) ji kartu su smuikininku Apolinary Kątskiu atliko jo Didįjį duetą Giacomo Meyerbeerio operos „Hugenotai“ tema. Ilgą laiką Trachtenberg dalyvavo labdaros koncertuose, grojo ansambliuose ir solo, akompanavo daugeliui stygininkų⁵.

Nuo 1858 m. Vilniuje gyveno ir koncertuose stygininkams pritardavo vokiečių pianistas Theodoras Kahle, vargonavęs liuteronų bažnyčioje. Minėtini Jano Mintauto-Čižo (Czyż) pasirodymai, ypač 1879 m. jam dirbant Peterburgo konservatorijoje; tuomet skambėjo Roberto Schumanno Karnavalas, op. 9, ir Noveletės, op. 21, kažkuris Franzo

Schuberto „Impromptu“, Ferencio Liszto Vengrų rapsodija Nr. 12 ir Koncertinė parafrazė Mendelssohno uvertiūros Williama Shakespeare'o „Vasaros nakties sapnui“ temomis („Vestuvių maršas“ ir „Elfų šokis“), Ludwigo van Beethoveno Sonata Nr. 14 cis-moll, op. 27/2 („Mėnesienos“), Chopino „Nocturne“ Des-dur, op. 27 Nr. 2, ir „Impromptu“ Ges-dur, op. 51 Nr. 3. Tais pačiais metais fortepijoninį duetą pademonstravo Julius ir ponia Janina Zarembos (Zarembskij, Zarembskaja), atlikę Liszto Rákóczi maršą dviem fortepijonais, taip pat skambinti Liszto, Chopino, Weberio, Hectoro Berliozi kūriniai fortepijonui solo⁶.

XIX a. – vunderkindų amžius. Savo ypatingais sugebėjimais Europą stebino muzikalūs vaikai. Vilniuje taip pat nestigo vietinių mažųjų atlikėjų. Pianistinius gabumus demonstravo dešimtmetis Francis Łopata (1826 m. ir vėliau), devynmetis virtuozas Aleksandras Bernardas, „be vargo atliekantis Fieldo (John Field (1782–1837), airių kompozitorius – *V.B.*) ir Hummelio (Johann Nepomuk Hummel (1778–1837), austrų kompozitorius, – *V.B.*) solo numerius“ (1827 m. ir vėliau), dvylikametė Józefa Boreyko (1827 m. ir vėliau). 1829 m. dešimtmetis būsiamasis kompozitorius Florjanas Miładowskis nustebino publiką puikiai atlikęs vokiečių kompozitoriaus Danieliaus Gottliebo Steibelto (1765–1823) Koncertą fortepijonui su orkestru Nr. 7 e-moll „Grand concerto militaire dans le genre grec“. 1847 m. Stanisławas Moniuszko pristatė visuomenei savo mokinę (iš Gardino) dešimtmetę Kamilą Marcinkewicz, kuri drauge su broliu devynerių metų Mirosławu skambino Chopino ir Hummelio kūrinius, keturiomis rankomis kažkurią Kalkbrennerio Fantaziją. Septintą dešimtmetį tarp pasirodžiusių vaikų dėmesį patraukė dešimtmetis Herkułanas Gałkowski ir penkiametė Rozalija D***, pateikusi ir savo kūrinių bei parodžiusi triuką – skambino rankas paslėpusi po klaviatūrą dengiančiu audeklu⁷.

XIX a. viduryje neblogus profesinius duomenis demonstravo aktyvus koncertantas Mikołajus Wąsowski (apie 1835–1913). Vilniuje gimęs pianistas, pedagogas, teatro orkestrų ir bažnytinių chorų dirigentas, kompozitorius mokėsi pas Stanisławą Moniuszką Vilniuje ir vokiečių pianistą bei kompozitorių Adolfą von Henseltą (1814–1889) Sankt Peterburge. Nuo 1857 m. koncertavo įvairiuose miestuose Lenkijoje, dirbo orkestro ir choro dirigentu Suvalkuose, po 1863 m. dirigavo Liublino katedros chorui, 1868–1869 m. teatro orkestrui. Kamerinės muzikos repertuare Wąsowski turėjo ir Vilniuje atlikdavo Mendelssohno „Capriccio brilliant“ fortepijonui ir orkestrui B-dur/b-moll, op. 22⁸.

Vieną sėkmingiausių pianistės karjerų padarė vilnietė Zofia Poznańska-Rabcewicz (Sophie Poznańska, Zofia (Sofia) Rabcewicz, Sophie von Posnansky, 1870–1947). Septynerių metų ji išvyko į Sankt Peterburgą ir fortepijono mokėsi pas lenkų pianisto Teodoro Leszetyckio (1830–1915) mokinį pianistą Josifą Borovką (1853–XX a. pirma p.), tuometinį Peterburgo konservatorijos dėstytoją.

1884–1890 m. ten pat studijavo Antono Rubinsteino klaseje kaip jo vardo stipendininkė. Baigiamajame koncerte už atliktą Rubinsteino Koncertą fortepijonui Nr. 4 d-moll, op. 70, apdovanoja dviem rojaliais – Schröderio ir Beckerio firmų. A. Rubinsteinas mylimai savo mokinei dedikavo penkių dalių kūrinių „Akrostichon“ Nr. 2, op. 114 (tiek raidžių mokinės varde – SOFIA). Savo kūrinių Poznańskai skyrė ir Anatolijus Liadovas, Aleksandras Glazunovas, Antonas Arenskis. 1891 m. ji pradėjo koncertinę kelionę po Rusiją, Vokietiją, Austriją, Berlyne koncertavo diriguojant Hansui von Bülowui, atvyko ir į Vilnių. Pasakytina, kad pianistės koncertus Lietuvos sostinėje, be kitų, recenzavo ir aktyvi muzikinio sąjūdžio dalyvė baronienė Jekaterina Osten-Saken. 1893 m. Poznańska ištekėjo už vilniečio inžinieriaus Jerzy Antoni Rabcewicziaus, dirbančio Peterburge. Nuo 1918 m. gyveno Varšuvoje, 1922–1928 m. dėstė Varšuvos konservatorijoje. Jos repertuaras buvo labai platus – nuo Johanno Sebastiano Bacho iki romantikų, bet ypač buvo vertinama kaip Chopino interpretatorė. Po mirties apdovanojama Lenkijos atgimimo komandoro kryžiumi⁹.

Koncertinio sąjūdžio gaivintojai ir muzikos švietėjai buvo užsienio gastrolieriai, suteikdavę galimybę vilniečiams susipažinti su pianistinio repertuaro naujovėmis ir įvairių kraštų bei mokyklų atlikimo tradicijomis. Pirmaisiais amžiaus dešimtmečiais ryškiais įvykiais tapo čekų (Bohemija) pianisto Václavo Vilémo Würfelio (Wenzel Wilhelm Wurfel, 1790–1832) koncertas (1820), kuriame jis „techniką jungė su puikiu muzikos meno ir kompozicijos išmanymu“¹⁰. 1827 m. šiltai sutikta lenkų pianistė Maria Szymanowska (1879–1831), pateikusi publikai Paulo Klengelio (1854–1935), Hummelio kūrinių. Penkto dešimtmečio pradžioje Lietuvoje jau plačiai skambėjo Lisztas: jis buvo ir čekų pianisto, Chopino draugo¹¹ Leopoldo Eustache Čapeko (1792–po 1840) repertuare, atliktame Vilniuje¹².

Amžiaus viduryje vilniečius pradžiugino itin ryškūs pasirodymai. Vienas jų – žydų kilmės vokiečių ir anglų atlikėjų brolių pianisto Ferdinando Quentino (1837–1902) ir smuikininko Edwardo (1834–1855) Dulckenuų bei žinomo lenkų smuikininko Nikodemo Biernackio (1826–1892) koncertas. F. Q. Dulckeno repertuare buvo jo mokytojų Mendelssohno, Ignazo (Isaac) Moscheleso (1794–1870), Nielso Wilhelmo Gade's (1817–1890), Moritzo Hauptmanno (1792–1868) kūrinių¹³.

Klasikinę ir romantinę atlikimo mokyklą sujungęs lenkų pianistas Antoni Kątskis (1817–1899) ne kartą lankėsi Lietuvoje. Įsimintinuose XIX a. šešto dešimtmečio koncertuose klausytojams jis pateikė daugiausia savo kūrybos pavyzdžių, atlikdavo kūrinių styginiams ir fortepijonui, pavyzdžiui, 1843 m. kartu su belgų violončelininku Charles'iu Montigny (1827–1866). Hummelio ir Fieldo pianistinę mokyklą savo koncertinėje programoje demonstravo šių pedagogų mokinys Rudolfas Willmersas (1821–1878). Po koncerto Vilniuje rašyta, kad „jo triliai primena žmogaus

balso vibraciją, o tokią minkštą *touché* turi tik minėtų mokytojų mokiniai¹⁴.

Permainą socialinėje ir meninėje visuomenės gyvenimo srityse, kai kilmingieji viešai koncertuoja kartu su profesionalais ir mėgėjais bei spaudoje skelbia koncertų recenzijas, akivaizdžiai liudija pianisto grafo Tado Tiškevičiaus, aktyvaus koncertinio gyvenimo dalyvio, pavyzdys. 1858 m. balandžio 27 d. Vilniaus miesto teatro salėje (Rotušėje) grafas atliko Beethoveno Sonata, op. 27, ir Dreyschocko „Morceau de Concert“, op. 27. Po poros metų Tiškevičius išsamioje pianisto Ludwigo Volange koncerto recenzijoje priekaištavo vilniečiams, kad profesionalų, tokių kaip čia koncertavusių pianistų Seymouro Schiffo, Józefo Wieniawskio ar Volange, koncertuose publikos buvo mažoka. Pasaulio mačiusį Tiškevičių stebino šis reiškinys, nes Vilnius, jo manymu, „dar nepersisotinęs atlikėjų, kaip kiti Europos miestai, kuriuose įprastas vaizdas – pustutės salės“¹⁵. Suprastėjusių koncertų lankomumą 1861 m. pripažino ir kiti apžvalgininkai, nepamiršdami nusistebėti, „kodėl taip yra garsėjančiame muzikalumu ir reklumu Vilniuje“¹⁶. Volange programa iš tiesų buvo verta dėmesio – Weberio, Liszto, Mendelssohno, Chopino, Beethoveno, vilniečiams dar nepažįstamo vokiečių romantiko Theodoro Döhlerio (1814–1856) kūriniai¹⁷.

Lietuvos melomanai labai vertino Tiškevičiaus pianistinius sugebėjimus, ypač atliekant Beethovoną ir atskleidžiant Chopino dvasią, kurios, kai kurių pasisakiusiųjų nuomone, nepavykdamę pajusti net ryškiam atlikėjui, koncertavusiam Vilniuje, čekų pianistui Alexanderiui Dreyschockui. Abu – Dreyschockas ir Tiškevičius – 1860 m. demonstravo fortepijoninį duetą, skambindami dviem fortepijonais Mendelssohno kūriniais¹⁸. Du Dreyschocko muzikiniai vakarai tų metų birželį – reikšmingas įvykis pianizmo raidoje Lietuvoje. Prahos pedagogo Václavo Jano Křtitelo Tomášecko (1774–1850) mokinys, išgarsėjęs labai gerai išlavinta kairiąja ranka (ryškiausiai tai atskleidavo atlikdamas Chopino Etiudą, op. 10 Nr. 12 („Revoliucinis“)), tam tikrais laikotarpiais gyveno ir dirbo Rusijoje, nuo 1862 m. profesoriavo Sankt Peterburgo konservatorijoje.

Vilniaus koncertinis gyvenimas, itin suaktyvėjęs 1858–1860 m., intensyvumo neprarado kito dešimtmečio pradžioje. Tik posukiliminiais metais koncertinį sąjūdį paveikė kultūrinį gyvenimą suvaržiusios represijos: kurį laiką jis negalėjo būti ir nebuvo tolygus. Neeiliniaus įvykius tapo poros, susipažinusios mokantis pas Lisztą Veimare, Ingeborgos (Lena) von Bronsart (merg. Stark, 1840–1913) ir Hanso (Augustas Alexanderis) Schellendorfo von Bronsarto (Hans von Bronsart, 1830–1913), koncertai septintą dešimtmetį. Jų abiejų programose, be Liszto, Chopino, Mozarto (Fantazija c-moll), Schumanno, Bacho, Fieldo kūriniių, suskambo mažai Vilniuje iki tol pažintos Liszto fortepijoninės transkripcijos Richardo Wagnerio operų temomis (Maršas iš Wagnerio operos „Tannhäuser“ ir kt.).

Apie von Bronsarto grojimą rašyta, kad jo „technika išvystyta iki *nec plus ultra*. Grojimas ekspresyvus, atrodo, kad tai Lisztas ir Schulhoffas (Julius Schullhoff, Julius Šulhov, 1825–1898 – *V. B.*) kartu sudėjęs“¹⁹.

Garsaus rusų pianisto ir pedagogo Antono Rubinsteino asmenybė ir kūryba buvo gerai žinoma Lietuvoje: čia koncertavo ir jis (1869, 1885), ir daugybė jo mokinių. Beje, Rubinsteino pradėtą rečitalio tradiciją tęsė kiti: jo auklėtinis rusų pianistas Eugene Holliday, būdamas vos penkiolikos metų, 1887 m. Vilniuje visą koncertą skambino vienas, atliko sudėtingus kūrinius: Johanno Sebastiano Bacho Chromatinę fantaziją ir fugą d-moll, Roberto Schumanno Simfoninius etiudus ir kt. Tarp aštuntą dešimtmetį apsilankiusiųjų buvo tokie garsūs savo amato meistrai kaip Paulas Schletteris (1841 / 1842?–1898), Vitoldas Przyborachas, Christianas Georgas Paulas Pabstas (1854–1897), geriausias savo epochos belgų pianistas Louis Brassinas (1836–1884), kiek neįprastą ir vertingą programą pateikęs Hansas von Bülowas (1830–1894) (be romantikų kūrybos jis eksponavo Johanno Sebastiano Bacho, retai Lietuvoje skambėjusių Georgo Friedricho Händelio („Chaconne“ F-dur) ir Christopho Willibaldo Glucko („Gavotte du ballet „Don Juan“) muziką²⁰.

Gausus renginių paskutinių amžiaus dešimtmečių Vilniaus muzikinis gyvenimas patenkino įvairių poreikių publiką. Muzikos vakarų gausoje netrūko ir fortepijono žvaigždžių. Koncertavo Alfredas Raisenaueris (1863–1907), Sophie Menter (1846–1918), Alfredas Grünfeldas (1852–1924). Viešėjo romantinio repertuaro meistras vienas žymiausių Chopino ir Schumanno interpretatorių Józefas Śliwiński (1865–1930), vadintas „klaviatūros poetu“. Pažymėtinas garsios rusų pianistės Veros Timanovos (1855–1942), buvusios vilniečio Ludwiko Nowickio mokinės, kurią jis mokė ištremtas į Ufą²¹, apsilankymas Vilniuje 1889 m.

Intriguojanti miestiečiams pasirodė šveicarų kilmės suomių pianisto ir impresarijaus Edvardo Fazerio (1861–1943), garsios konditerijos kompanijos „Fazer“ vadovo Karlo Fazerio brolio, viešnagė. Fortepijono meną atlikėjas studijavo Sankt Peterburgo konservatorijoje, Vienoje pas Leszetyckį, Veimare pas Bernhardą Stavenhageną (1862–1914) ir Berlyne pas Xaverą Scharwenką (1850–1924). Vilniuje 1899 m. jis koncertavo kartu su lenkų ir rusų smuikininku Karlu Grigorovičiumi, su kuriuo netrukus išvyko į Afriką, Ameriką, Tolimuosius Rytus. XX a. pirmais metais E. Fazeris pradėjo impresarijaus darbą, organizavo Suomijoje rusų menininkų pasirodymus, tarp jų ir Fiodoro Šaliapino, Sergejaus Rachmaninovo ir kt.²²

Visi norintys netilpo lenkų pianisto Ignacyo Jano Paderewskio (1860–1941) koncerte, nors bilietų kainos buvo neįprastai didelės²³. Amžių sandūroje viešėjo vienas garsiausių XX a. pasaulio pianistų lenkų kilmės amerikietis tuomet 20-metis Józefas Kazimierzus Hofmannas (Josef Hofmann,

1876–1957), 1914 m. emigravęs į JAV, kur vadovavo muzikos institutui Filadelfijoje. Amerikos publiką jis jau buvo nustebinęs, kai vienuolikmetis Niujorko „Metropolitan Opera“ salėje ne tik atliko programą, bet ir improvizavo klausytojų pasiūlytomis temomis. Menininkas išsiskyrė savitu repertuaro formavimu: apsiribojo XIX a. pirmos pusės autoriais (nuo Beethoveno iki Liszto), neįtraukdamas į jį amžininkų kūrybos. Vilniuje jo dviejų koncertų programa buvo labai didelė: Chopino, Rubinsteino, Josepho Joachimo Raffo (1822–1882), Césario Cui (1835–1918), Čaikovskio ir kiti kūriniai²⁴.

Šaltiniuose apie pianistų pasirodymus Vilniuje randame įdomią ir reikšmingą detalę: daugeliui į Vilnių atvykstančių užsienio žvaigždžių specialiai jų pasirodymui buvo parūpinami garsių firmų koncertiniai rojalai, kuriuos po koncerto norintieji galėjo įsigyti. Apie tai buvo pranešama afišoje²⁵.

XIX a. gausus smuiko meno laimėjimų ir garsių atlikėjų vardų: daug kamerinės muzikos kuriama šiam instrumentui. Ir pianistų, ir smuikininkų virtuoziškas ilgą laiką klestėjo, stebino, kol imta pasigesti gilesnės minties ir dvasingumo. Lietuvoje ir jos sostinėje tarp vietinių smuikininkų išsiskyrė ir akivaizdžiai koncertiniame sąjūdyje dominavo keletas pavardžių. Ankstyvuojau laikotarpiu antrą ir trečią dešimtmečiais beveik kasmet ir keliuose koncertuose per metus griežė Ignacy Reuttas (apie 1793–1850), vienu šaltinių duomenimis, žemaitis²⁶, kitų, – gimęs Vilniuje²⁷. Smuiko mokslus galėjęs pradėti pas kažkuriuos Oginskius. Vėliau griežė pirmuoju smuiku Józefo Godlewskio (Juozas Godlevskis, 1773–1867) orkestre Fredoje. Koncertuose Kijeve lygintas su žymiausiu epochos lenkų virtuozu Karoliu Józefu Lipińskiu (1790–1861). Vilniuje ir kitur jis buvo labai vertinamas smuikininkas, kompozitorius ir muzikos mokytojas. 1811 m. Reuttas vadovavo chorams ir orkestrui, sudarytam iš 60 Vilniaus universiteto studentų, atliekant Josepho Haydno Mišias Šv. Jonų bažnyčioje. Vėliau koncertavo Slucke, Varšuvoje, apie 1855 m. joje apsigyveno ir po poros metų mirė. Vilniuje jo koncertiniame kamerinės muzikos repertuare buvo Giovanni Battistos Viotti (1755–1824) koncertai (dažnai smuikui ir orkestrui skirti kūriniai buvo atliekami aranžuoti smuikui ir fortepijonui ar keliems instrumentams), kažkuris (ar keli?) Josefo Maysedero (1789–1863) „Rondo“ smuikui su orkestru arba styginių kvartetu ir Variacijos, op. 40, dedikuotos Niccolò Paganini, Lipińskio „Rondo alla Polaca“, op. 13, smuikui ir orkestrui ar fortepijonui ir kitas populiarius smuikininkų repertuaras²⁸.

Rečiau nei Reuttas Vilniuje koncertavo tame pačiame Godlewskio orkestre griežęs vietinis keleriais metais už Reuttą vyresnis smuikininkas Felixas Biały. Amžiausiu viduryje dažnas koncertų salėse buvo Faustynas Łopatynskis (apie 1835 Vilniuje?–1886 Vilniuje), smuikininkas, poetas, pedagogas, vertėjas ir fotografas. Vilnietis koncertuose eksponavo solidų kamerinės muzikos repertuarą, kuriame buvo Alexandre'o Josepho Artôt (1815–1845) „Fantasie

brillante „Souvenir de Bellini“, op. 4 smuikui ir fortepijonui (arba orkestrui), Henri Vieuxtemps'o (1820–1881) „Fantaisie–Caprice“, op. 11, smuikui ir fortepijonui, Paganini konkurentu laikyto Heinricho Wilhelmo Ernsto (1812–1865) Elegija, op. 10, smuikui ir fortepijonui, Paganini-Ernsto Variacijos „Venecijos karnavalas“, viena styga atlikdavęs Vieuxtemps'o Fantaziją Vincenzo Bellini operos „Norma“ tema („Casta diva“). Recenzentai gyrė jo išgaunamo smuiku garso minkštumą, tobulą atlikimą ir „švarius“ pasažus bei atkreipė dėmesį į talentingo atlikėjo būdo savybę – kuklumą²⁹.

Viena aktyviausių koncertinio gyvenimo dalyvių šeštą dešimtmetį buvo Teofila Borowska (merg. Józefowicz), gimusi Gardine ir jau nuo 9 metų koncertavusi Vilniuje. Jos programose skambėjo garsiausių smuiko virtuozų Ole Bornemann Bullio (1810–1880), Lipińskio, Frantzo (François-Henri) Jehino Prume's (1839–1899), Vieuxtemps'o, Artôt, Charles'io Auguste de Bériot (1802–1870), retai Lietuvoje skambėjusio čekų (Bohemija) kompozitoriaus Jano Křtitelo Václavo Kalivodos (Johann Baptist Wenzel Kalliwoda, 1801–1866) kūryba³⁰.

XIX a. antroje pusėje lyderis tarp vietinių smuikininkų Lietuvoje buvo žydų kilmės Kėdainiuose gimęs Wolffas Ebannas (1832/1835?–1888), smuiko meno mokėsis Leipcige, pradėjęs darbą Kaune orkestro vadovu, apie 1863 m. persikėlęs į Vilnių ir netrukus tapęs Vilniaus miesto teatro orkestro dirigentu, 1873 m. savo įsteigto Rusijos imperijos muzikos draugijos Vilniaus skyriaus vadovu ir savo įkurtos muzikos mokyklos prie RIMD direktoriumi³¹. Dideli jo nuopelnai daugiau nei du dešimtmečius (1864–1888) organizuojant solinius, kamerinės ir orkestrinės muzikos koncertus, į kuriuos kviesdavo profesionalus ir mėgėjus. Gal kiek dažniau nei kiti kūriniai Ebanno repertuare skambėjo Bériot „Grande fantaisie“, op. 115 smuikui ir orkestrui, Henryko Wieniawskio „Légende“, op. 17 smuikui ir orkestrui, Felixo Mendelssohno-Bartholdy Koncertas smuikui ir orkestrui e-moll, op. 64, „Piano Trio“ Nr. 1 d-moll, op. 49, ir „Piano Trio“ Nr. 2 c-moll, op. 66, Charles'io François Gounod „Méditation sur le premier prélude de Johann Sebastian Bach“, Hummelio Kvintetas Es dur/es moll op. 87, kažkuris Beethoveno Kvartetas, kažkuris Antono Rubinsteino „Piano Trio“. Koncertuose buvo atliekami ir paties Ebanno kūriniai, kurių natas leido Berlyno, Bremeno, Sankt Peterburgo, Vilniaus leidyklos. Iš stambesnės formos jo opusų smuikui minėtinas Koncertas smuikui ir orkestrui Nr. 1, op. 81, kuris buvo taip pat atliekamas Vilniuje, „Invitation a la dance“ smuikui ir kt.³²

Nuo 1860 m. beveik dešimtmetį dažnai Vilniuje koncertavo lenkų smuikininkas Władysławas Bartoszewiczius, kurį laiką tapęs vilniečiu (1865–1866 m. vadovavo Vilniaus miesto teatro orkestrui). Jo smuiko pedagogais buvo Apolinary Kątskis (1825–1879), Lamber'as Josefus Massart'as (1811–1892). Turėjęs galimybę pažinti Paryžiaus muzikinę

СЪ ДОЗВОЛЕНІИ НАЧАЛЬСТВА.
въ пятницу, 26 февраля 1865 года.

ВЪ ЗАЛЪ ДВОРЯНСКАГО КЛУБА
СОЛИСТЬ-СКРИПЧАЧЪ

Владиславъ Бартошевичъ
СЪ УЧАСТИЕМЪ ВИОЛОНЧЕЛИСТА
Ивана Карловича

будеть имѣть честь дать первый

СИМФОНИЧЕСКІЙ КОНЦЕРТЪ.

Отдѣленіе 1.

1) **Итанъ симфонія Ферд. Риза** (Ries) для 2-хъ Скрипокъ 2-хъ Альтъ, 2-хъ Виолончелей и 1-й Флейты.
а) Allegro, б) Andante, в) Scherzo и Finale.

2) **Трио Л. Феликса Бетховена**, для ПIANO, Скрипки и Виолончели.
а) Largo, б) Scherzo, в) Finale.

Отдѣленіе 2.

3) **Квартетъ Гайдна** (en re mineur) для 2-хъ Скрипокъ, Альтъ и Виолончели.
а) Allegro, б) Andante, в) Minuetto и Finale vivace.

4) **Квартетъ В. А. Моцарта** (en sol mineur) для ПIANO, Скрипки, Альтъ и Виолончели.
а) Allegro, б) Andante, в) Rondo.

НАЧАЛО ВЪ 8 ЧАСОВЪ ВЕЧЕРА.

ЦѢНА МѢСТАМЪ:
НУМЕРОВАННЫЯ КРѢСЛА 2 р., НЕНУМЕРОВАННЫЯ 1 р.
Билеты заблаговременно можно получать въ книжныхъ магазинахъ Сенъковского и Ортегъбранда — и въ день концерта при входѣ въ залъ Клуба.

Печ. дозв. 21 февраля 1865 г. Вильна. П. д. Виленскаго полиціймейстера майоръ П. в. а. и. н. к. и. В. Тинотграфин А. К. Киркоря.

Koncerto, kuriame dalyvavo smuikininkas Władysławas Bartoszewiczius ir violončelininkas Janas Karłowiczius, programa. Vilnius, 1865 m.

aplinką (griežė Paryžiaus „Opera Comique“ orkestro solistu), Bartoszewiczius vilniečius supažindino su populiariu to meto smuikininkų repertuaru – Jacques'o Pierre'o Josepho Rode's (1774–1830), Rodolphe'o Kreutzerio (1766–1831), Delphino Jeano Alard'o (1815–1888) ir Vieuxtemps'o koncertais smuikui, Mozarto, Haydno, Mendelssohno-Bartholdy, Beethoveno kamerinių žanrų kūriniais. 1860 m. atliko savo ir vilniečio pianisto Ludwiko Nowickio duetą smuikui ir fortepijonui „Pasveikinimas Vilniui“ Stanisławo Moniuszko operos „Halka“ motyvais³³.

Platesnį atlikėjiško meistriškumo spektrą atskleidė ir supažindino su naujais repertuariniais veikalais gastroliuojantys smuikininkai. Antrą ir trečią dešimtmetį nemenką indėlį šioje srityje turėjo ispanų smuikininkas Pedro Escudero (1791–1868). Kai kuriuose šaltiniuose nurodoma, kad jis mokėsi pas žinomą prancūzų smuikininką Pierre'ą Baillot (1771–1842). Ispanas buvo pramokęs lenkų kalbos ir visą gyvenimą iki mirties, ištikusios Paryžiuje, palaikė glaudžius ryšius su Vilniuje gyvenusiais muzikais, buvo nepamainomas ansambliuose, ypač 1814–1822 m., kai Vilniuje ansamblinį muzikavimą puoselėjo violončelininkas Karszmittas (apie tai vėliau)³⁴.

Sėkme Vilniaus kultūrinio gyvenimo raidoje reikia laikyti net keletą koncertų surengusio garsaus lenkų virtuozo,

bendravusio ir koncertavusio Europoje su Paganini, Karolio Józefo Lipińskio vizitus³⁵. 1822 m. jis griežė du vakarus Rotušės salėje, vieną – Franko inicijuotame privačiame vakare, į kurį buvo pakviesta ir viešinti Vilniuje pianistė Maria Szymanowska. Tuokart smuikininkas atliko Viotti Koncertą smuikui ir orkestrui Nr. 18 e-moll bei savo Variacijos g-moll, op. 5, ir „Rondo alla Polacca“ smuikui ir orkestrui E-dur, op. 13. 1838 m. toje pačioje Rotušės salėje dviejuose koncertuose Lipińskis griežė nemažai savo kūrinijų: du Koncertus smuikui su orkestru – Pirmąjį fis-moll, op. 14, Antrąjį D-dur, op. 21 („Kariškasis“), Variacijos Gioacchino Rossini operos „Sevilijos kirpėjas“ tema, op. 20, Variacijos Rossini operos „Pelenė“ („La Cenerentola“) tema smuikui ir orkestrui, op. 11, Fantaziją ir variacijas dviem temomis iš Vincenzo Bellini operos „La sonnambula“, op. 23, taip pat „Rondo Romantique“, kažkurias Bériot Variacijos. Kilmingieji ar valdžios atstovai puoselėjo tradiciją kviešti žymius koncertantus muzikuoti privataus pobūdžio vakaruose. Per antrąjį savo vizitą Lipińskis generalgubernatoriaus kunigaikščio Nikolajaus Dolgorukovo namuose atliko savo Variacijos Giacomo Meyerbeerio operos „Hugenotai“ temomis, griežė kvartete kažkurį Beethoveno Kvartetą ir kvintete, atlikusiam Hummelio Fortepijoninį kvintetą es-moll, op. 87, kuriame fortepijonu skambino austrų pianistas Johannas Prombergeris (jaunesnysis, 1810–1889)³⁶.

Ketvirtą dešimtmetį jau išrankūs koncertuojančių instrumentininkų repertuarui vilniečiai skubėjo klausytis viena kitą keičiančių įžymybių, pareikšti nuomonę spaudoje, palyginti su ką tik girdėtu Lipińskiu. Polemiką inspiravusių solistų galeriją, kurią dar papildė prancūzų smuikininkas Charles'is Philippe'as Lafont'as (1781–1839) ir belgų smuikininkas Alexandre'as Josephas Artôt (1815–1845), vainikavo 1841 m. pasaulinio garso norvegas Ole Bornemannas Bullis (1810–1880). Jų apsilankymai gerą dešimtmetį akivaizdžiai paakino pasirodančius solistus savo repertuarą grįsti šių meistrų kūryba: Artôt, Paganini, Lafont'o, Lipińskio kūrinius atliko Wincenty Bańkiewiczius (kai orkestrui dirigavo Moniuszko), Georgas Kleinschneckas ir jo dukterė Maria Monika, belgų smuikininko Charles'io Auguste de Bériot (1802–1870) mokinys Kazimierz Łada (Ładewski) su broliais ir pats Bériot, pasirodęs Vilniuje 1850 ir 1852 m. Vilniečiai godžiai klausėsi pastarojo prancūzų ir belgų virtuozinės smuiko mokyklos pradininku laikyto solisto, kurio vadovėlis „L'École transcendante du violon“ (1858) buvo veik populiariausias iki pat XX a. vidurio³⁷.

XIX a. šeštą dešimtmetį dažniausias svečias Vilniaus koncertinėse scenose buvo lenkų smuikininkas, daugelio vilniečių mokytojas Varšuvoje, Niccolò Paganini mokinys Apolinary Kątskis (1825–1879), išnaudojęs ne tik įprastas Vilniaus sales teatre, Bajorų klube, Müllerių namuose, bet ir „Exerzierhaus“, kuriame tilpo 1 000 žiūrovų. 1853–1859 m. būdamas Rusijos imperatoriaus rūmų solistas jis dalyvavo kamerinės muzikos koncertuose Sankt Peterburge, griežė

su A. Rubinsteinu, Leszetyckiu, Aleksandru Dargomyžskiu ir savo dukterimi pianiste Wanda, kurią taip pat girdėjo vilniečiai. Tuo laikotarpiu dažnai pasirodydamas Vilniuje (ypač išimintini 1852 ir 1856 m. koncertai) jo publikai smuikininkas skyrė programas, kurias sudarė Paganini „Venecijos karnavalas“ ir „Capriccio“ (Nr. 24 a-moll?), Ernsto Elegija, op. 10 smuikui ir fortepijonui, Josepho Joachimo (1831–1907) Vengrų šokiai, Rodolphe'o Kreutzerio (1766–1831) Romansas, Louis (Ludwig) Spohro (1784–1859) „Scherzo“ (iš „6 saloninės pjesės“, op. 135?), ypač mėgstamas kitų smuikininkų repertuare jo paties kūrinys „Kaprys charakterystyczny „Kaskada“, op. 3. Su dukterimi Wanda atliko Vieuxtemps'o ir Édouard'o Wolffo (1816–1880) Duetą smuikui ir fortepijonui Mozarto operos „Don Giovanni“ tema, Bériot ir Wolffo Duetą smuikui ir fortepijonui Giacomo Meyerbeerio operos „Pranašas“ („Le prophète“) temomis, Beethoveno Kreicerio sonatą Nr. 9 A-dur, op. 47. 1856 m. vėl sukvietaš apie pusantrą tūkstančio žiūrovų į „Exerzierhaus“ salę, kai jungtiniam Vilniaus teatro ir vokiečių orkestrui dirigavo Moniuszko, Ap. Kątskis pademonstravo, recenzento žodžiais, „aukštos klasės repertuarą, kuris žadėjo klasicizmo ir romantizmo kovą, o parodė šių mokyklų darną“³⁸. Taip rašyta apie Henry Charles'io Litolfo (1818–1891) Koncertą smuikui ir orkestrui, op. 42 „Eroica“, Thalbergo ir Bériot Didįjį koncertinį duetą smuikui ir fortepijonui Meybeerio operos „Hugenotai“ temomis, Beethoveno Romansą Nr. 2 smuikui ir orkestrui/ fortepijonui F-dur, op. 50, Ap. Kątskio „Hommage à Bellini: morceau de concert“ smuikui ir orkestrui / fortepijonui operos „Puritonai“ tema, op. 21, ir Fantaziją Gaetano Donizetti operos „Lucia di Lammermoor“ tema, op. 2³⁹.

Ap. Kątskis labai aktyviai talkino buriantis Vilniuje kameriniams ansambliams, turėjusiems tikslą atlikti kūrinius viename ar keliuose koncertuose: paprastai šiais atvejais savo pastangas sujungdavo profesionalai ir mėgėjai. Tokiose programose skambėjo Mendelssohno-Bartholdy Forte-pijoninis trio Nr. 1 d-moll, op. 49 fortepijonui, smuikui ir violončelei (atliko N. Wojcechowskis, Ap. Kątskis, Janas Karłowiczius). 1867 m. atliktas iki tol nežinomo Lietuvoje lenkų kompozitoriaus ir dirigento Gabrielio Roźnieckio (apie 1815–1887) Sekstetas 2 smuikams, fortepijonui, altui, violončelei ir kontrabosui (atliko Ap. Kątskis, W. Bartoszewiczius, Wojcechowskis, B. Bartoszewiczius, Karłowiczius, Leonowiczius) ir vis labiau populiarėjančio, bet Lietuvoje dar nedažnai eksponuoto žanro – styginių dueto – pavyzdys: Ap. Kątskis ir W. Bartoszewiczius griežė prancūzų smuikininko ir kompozitoriaus, Paryžiaus konservatorijos profesoriaus, moderniosios prancūzų smuiko mokyklos reprezentanto, Paryžiaus konservatorijoje naudojamos „École du violon“ autoriaus Jeano Delphino Alard'o (1815–1888) Duetą dviem smuikams, op. 27⁴⁰.

Iš šeštą ir septintą dešimtmetį koncertavusių smuikininkų pelnytai vilniečių dėmesio sulaukė prancūzų

„Opera Comique“ solistas smuikininkas Adrien Pierre Béro (1824–1907), čekų atlikėjas Václavas Matėjus Matoušek-Linda (1810–po 1851), taip pat netrukus po gastrolių Stokholme (1857 ir 1858) atvykęs gerai skandinavų šalyse žinomas Alexanderis Rancheraye (1840–?)⁴¹.

Mažiau Lietuvoje žinomų kompozitorių kamerinę muziką pasiūlė keletą kartų Vilniuje viešėjusi Nerudų šeima, kurios favoritė buvo netrukus žymia smuikininke tapusi ir išgarsėjusi Europoje bei Amerikoje Vilhelmina Marie Františka Neruda (Wilhelmina (Wilma) Neruda, po pirmos santuokos Wilma Norman-Neruda, po antros – Lady Hallé, 1839–1911), gimusi Brno, Moravijos atlikėja, labai vertinta vengrų smuikininko Józsefo Joachimo (Joseph Joachim, 1831–1907). Visi vargonininko Josefo Nerudos šeimos vaikai buvo muzikai: Amalie (1834–1890), Viktoras (Victor, 1836–1852), Anna Maria Rudolfina (1840–1922), Eugenie, Františkas (Franz) Xaveras (1843–1915). Be Wilmos, sėkmingai muzikos pasaulyje klostėsi smuikininkės Annos Marie Rudolfinos ir violončelininko bei dirigento Františeko (Franz) Xavero biografijos. Nuo 1849 m. pabai-gos šeima griežė kvartete: I smuikas – Wilma, II – Anna Maria Rudolfina, altas – tėvas Josefas, violončelė – Viktoras, kuriam mirus nuo 1857 m. kvartete jį pakeitė Františkas. Toks kvartetas gyvavo iki 1864 m.⁴²

1856 m. Vilniuje Nerudos vaikams, kuriuos jau girdėjo daug kur Europoje, smuikininkėms septyniolikmetei Wilhelminai (Wilmai) ir dvylikametei Annai Mariai Rudolfinai bei dvylikamečiui violončelininkui Františekui (Franzui) Xaverui, akompanavo dvidešimtmetis vilnietis pianistas Mikola-jus Wąsowski. Nerudos griežė ir 1857 m. Be gerai žinomo Vieuxtemps'o („Caprice „Les Arpèges“ smuikui, violončelei ir fortepijonui), jų repertuare dominavo naujos Lietuvos auditorijai kompozitorių pavardės: čeko (Bohemija) Moritzo Mildnerio (Mořic Mildner, 1812–1865) (Variacijos slovakų liaudies dainos „Pepik“ tema), austro A. Möserio (Fantazija Carlo Marios von Weberio operos „Laisvasis šaulys“ tema), vokiečio Ludwigo Wilhelmo Maurerio (Louis Maurer, 1789–1878) („Air Russe“ dviem smuikams ir violončelei bei „Rondo brilliant“ dviem smuikams, taip pat jo aranžuota dviem smuikams ir violončelei Beethoveno „Adelaide“), prancūzo Napoléono Henri Reber'o (1807–1880) („Ber-ceuse“ dviem smuikams ir violončelei)⁴³.

Pradedantis karjerą ir per savo pirmą koncertinį turą po Vakarų ir Rytų Europą keliuose koncertuose Vilniuje 1856 m. griežė belgų kilmės Kanados (1868 m. pilietybė) smuikininkas, Briuselio konservatorijos auklėtinis Frantzas Jehin-Prume (François Henri Jehin, 1838–1899), viena ryškiausių XIX a. muzikos asmenybių Monrealyje ir Kvebeke. Vilniuje smuikininkas atliko savo mėgstamo kamerinio žanro muziką. Viename iš Moniuszkos organizuotų koncertų Jehin-Prume atliko italų smuikininko ir kompozitoriaus Antonio Josepho Bazzini (1818–1897) neseniai sukurtą (1852) labai sudėtingą virtuozinę „Scherzo fantastique

„Dvasių šokis“ (it. „La Ridda Dei Folletti“, pranc. „La Ronde des Lutins“) smuikui ir fortepijonui G-dur, op. 25⁴⁴.

Vilniaus muzikinio gyvenimo veiklą XIX a. antroje pusėje ir XX a. pradžioje suaktyvino Rusijos imperatoriškosios muzikos draugijos Vilniaus skyrius, kurį 1873 m., kaip minėta, įsteigė Wolffas Ebannas, nuo 1898 m. jam vadovavo pianistas Michailas Treskinas. Šios organizacijos veiklos prioritetai buvo koncertų organizavimas, Vakarų Europos ir rusų kompozitorių muzikos sklaida. Be pianistų, septintą ir aštuntą dešimtmetį dalyvavusių kamerinės muzikos koncertuose, reikšmingos buvo lenkų smuikininko Henryko Wieniawskio (1835–1880) viešnagės. Paryžiaus konservatorijos aukso medalininkas (Massart'o smuiko klasė, Hippolyte'o Raymond'o Colet (1808–1851) harmonijos ir kompozicijos klasė) 1850–1855 m. kartu su broliu pianistu Józefu koncertavo Rusijos imperijoje ir Europoje, 1860–1865 m. gyveno Sankt Peterburge (nuo 1862 m. dėstė konservatorijoje). Smuikininko, derinusio virtuoziskumą su lyrizmu ir dėl to vadinto „smuiko poetu“, koncertuose Vilniuje skambėjo Paganini Koncerto smuikui Nr. 1 D-dur, op. 6 II dalis, populiariojo smuikininkų repertuare Mendelssohno Koncerto smuikui e-moll, op. 64 II ir III dalys, Beethoveno „Romance“ Nr. 2 F-dur, op. 50 smuikui ir orkestrui, Vieuxtemps'o Koncertas smuikui Nr. 5 a-moll, op. 37, Ernsto „Airs hongrois variés“, op. 22 smuikui ir fortepijonui ir jo paties kūriniai – Koncerto smuikui Nr. 1 fis-moll, op. 14 II dalis („Pregiera“), „Legenda“, op. 17, Fantazija Charles'o Gounod operos „Faustas“ tema, op. 2⁴⁵.

Kamerinės muzikos repertuarui dėmesingas buvo septintą dešimtmetį Vilniuje viešėjęs lenkų smuikininkas, Massart'o mokinys Paryžiaus konservatorijoje Gustawas Friemanas (1842–1902), dirbęs pedagogu Odesoje ir Varšuvoje. Vilniuje 1866 ir 1879 m. jis griežė kvartetinę muziką – kažkurį Haydno kvartetą D-dur (atl. Friemanas, Ebannas, Urbanowiczius, Jancewiczius), Beethoveno Sonata Nr. 1 D-dur, op. 12 smuikui ir fortepijonui, su pianistu Paulu Schletteriu – Felixo Mendelssohno-Bartholdy koncertą e-moll, op. 64. Iš svetur atvykę muzikai pamalonindavo vilniečius, sukurdami kūrinius „vietinė“ tematika. Friemanas padovanojo publikai savo pjesę „Atsiminimai apie Vilnių“⁴⁶. Instrumentiniuose ansambliuose dažnai talkino kurį laiką Vilniuje gyvenęs lenkų smuikininkas Lipińskio ir Vieuxtemps'o mokinys Michalas Jelskis (1831–1904), Mainco filharmonijos solistas. Vilnietiška jame jo repertuare buvo Vieuxtemps'o „Fantasie–Caprice“, op. 11 smuikui ir orkestrui (atliko smuikas ir kvartetas), Bériot „Caprice „Le Tremolo“ Beethoveno tema, op. 30 smuikui ir orkestrui arba fortepijonui. Be pasirodymų, viešuose koncertuose Jelskis, kaip minėta, puoselėjo kvartetinę muziką ir taip prisidėjo prie Edwardo Jano Römerio suburto kvarteto muzikavimo⁴⁷.

Minėtini vilnietiškieji lenkų šeimoje Sankt Peterburge gimusio Karlo Grigorowicziaus (Karol Gregorowicz,

1867–1921) muzikinės veiklos faktai. Pirmą kartą Lietuvos sostinėje pasirodęs būdamas dešimties metų (1879) drauge su dainininke Ewelina Syrwid (Sonchi) ir pianiste ponina Karolina Grigorowicz, po 12 metų vėl koncertavo Vilniuje, jau baigęs studijas ir tobulinęs pas garsiausius smuikininkus – H. Wieniawskį, Vasilijų Bezekirskį (1835–1919), Joachimą, ir nudžiugino nauju repertuariniu kūrinium – ispanų virtuozo Martíno Melitóno Pablo de Sarasate y Navascueso (1844–1908) „Fantasía de Fausto“, op. 13 smuikui ir orkestrui. Šį atlikėją ir kompozitorių smuikininkas ypač mėgo, ne veltui vėliau jį patį lygino su Sarasate. Dar po penkerių metų Grigorowiczui, neseniai grįžusiam iš JAV, Vilniuje 1899 m. koncerte akompanavo E. Fazeris. Vienas Grigorowicziaus mokinių, lankusių jo pamokas studijų pas Joachimą metu Berlyne, žydų kilmės lenkų smuikininkas Bronisławas Hubermanas (1882–1947) taip pat koncertavo Vilniuje grafo Jano Zamoyskio padovanotu Stradivarijaus smuiku. Nors dar visai jaunas (šešiolikmetis), Hubermanas jau buvo žinomas kaip itin talentingas atlikėjas. Vilniaus publikai jis padovanojo keletą kamerinio žanro kūrinių smuikui ir fortepijonui: Josepho Joachimo Raffo (1822–1882) Didžiąją sonatą Nr. 1 e-moll, op. 73, H. Wieniawskio Fantaziją Gounod operos „Faustas“ temomis, op. 20, dar retai tuomet atliekamo autoriaus Richardo Wagnerio „Romance“ (Nr. 1 e-moll), Sarasate's „Čigonų melodijas“, op. 20 (smuikui su orkestru arba fortepijonu)⁴⁸.

Vilniečių žinias apie kamerinę instrumentinę muziką keliais naujais kūriniais papildė italų smuikininkas Marcello Rossi (1862–1897), kurį, dar pradėdantį karjerą, į koncertinį turą, kaip buvo įprasta toje epochoje, pasikvietė garsi belgų dainininkė Désirée Artôt (1835–1907) ir jos vyras ispanų baritonas Mariano Padilla y Ramos (1842–1906), 1879 m. viešėję Vilniuje. Netrukus Rossi jau buvo žinomas visoje Europoje, griežė Stradivarijaus smuiku, anksčiau priklausiusiu Wieniawskiu. Vilniuje tuokart su susidomėjimu sutiktas jo atliktas vėlyvojo romantizmo kūrinys – danų kompozitoriaus Nielso Wilhelmo Gade's (1817–1890) Sonata Nr. 2 d-moll, op. 21 smuikui ir fortepijonui, taip pat vienas garsiausių Beethoveno kamerinio žanro kūrinių Sonata smuikui ir fortepijonui A-dur Nr. 9, op. 47 („Kreicerio“)⁴⁹.

Akivaizdu, kad sulig visuotiniais feminizmo poreiškais XIX a. pabaigoje daugelyje kraštų gausėjo sėkmingas karjeras padariusių muzikų instrumentininkių, ir ne tik pianisčių. Vilniuje šio sąjūdžio bangos taip pat buvo jaučiamos. Įdomūs miesto koncertinio gyvenimo faktai susiję su trijų italių smuikininkių vardais. Teresina Tua (Maria Felicita Tua, 1867/1866?–1956), kaip daugelis jos bendraamžių studijavusi Paryžiaus konservatorijoje (Massart'o klasėje), jau penkiolikos metų sėkmingai koncertavo Vokietijoje, Anglijoje. Pirmą kartą Vilniuje ji pasirodė dviejuose koncertuose 1885 m. būdama septyniolikos ar aštuoniolikos, prieš vykdama per Varšuvą ir Leipcigą į Ameriką, ir sulaukė prieštaringų vertinimų: puikiai sutikta užtvindžiusios

Karininkų sueigos salę publikos ir atsainiau – skeptiškai nusiteikusiai recenzento, išvelgusio daug moteriško žavesio jaunatviškoje povyzoje, bet pasigedusio minties gilumo atliekant emociškai sudėtingesnius kūrinius, tokius kaip Henryko Wieniawskio „Legende“, op. 17 g-moll, ar Augusto Wilhelmj (1845–1908) smuikui aranžuotą Chopino „Nocturne“, op. 27 Des-dur Nr. 2, nors ir atliktus kartu su labai gerai įvertinta jai akompanavusia pianiste Maria Benois (merg. Kind, 1861–1952). Antrą kartą apsilankiusi po 11 metų, Tua koncertavo su rusų žvaigžde, prieš trejus metus baigusiu Maskvos konservatoriją, pianistu Sergejumi Rachmaninovu (1873–1943). 1895 m. gruodžio 2 d. Karininkų sueigos salėje skambėjo jūdvių atlikta Beethoveno „Kreicerio“ sonata smuikui ir fortepijonui A-dur Nr. 9, op. 47; Rachmaninovas solo skambino Milijaus Balakirevo transkripciją Michailo Glinkos dainos „Vieversys“ tema, Liszto pirmąjį iš dviejų koncertinių etiudų „Miško ošimas“ („Waldesrauschen“), Valso iš Gounod operos „Faustas“ transkripciją ir Valsą „Impromptu“ As-dur⁵⁰.

Moterų smuikininkų galeriją papildė dvi Milano konservatorijos absolventės: Antonio Bazzini mokinė Metaura Torricelli (1866–1893), savo repertuare turėjusi net populiariausią Giuseppe' s Tartini kamerinį kūrinių Sonatą g-moll smuikui ir fortepijonui „Velnio triliai“, ir Giovanni Rampazzini auklėtinė italų kilmės Venesuelos smuikininkė América Montenegro (1876–1949).

XIX a. smuikininkų pasirodymus užbaigė nemažai įžymių. Koncertavo rusų smuiko mokyklai itin nusipelnęs tuomet Sankt Peterburgo konservatorijos profesorius Leopoldas Aueris (1845–1930). Savo meistriškumą demonstravo vokiečių mokyklos atstovai Ferdinando Davido (1810–1873) ir Raffo mokinys Augustas Wilhelmj, Vilniaus publiką sužavėjęs išgarsinusių smuikininką griežimu akordais, ir Joachimo auklėtinis Willy Burmesteris (1869–1933), atlikęs Mozarto Sonatą F-dur (K. 30, Nr. 15), Antonio Francesco Tenaglios (1612–1672) Ariją ir tokių, anot rašiusių recenzijas, „pirštus laužančių“ kūrinių, kaip Paganini „Raganų šokis“, op. 8. Dėmesio sulaukė ypač intriguojanti asmenybė ir savitai sužibėjęs talentas Paryžiaus konservatorijos prizinininkas, pramintas „oktavų karaliumi“, tamsiaodis Kubos smuikininkas Claudio Brindis de Salas (Claudio José Domingo Brindis de Salas y Garrido, 1852–1911), kuriam Vokietijos imperatorius Vilhelmas I buvo suteikęs Vokietijos pilietybę ir barono titulą⁵¹.

Su plačiai žinomu čekų smuikininku Františku Ondříčeku (1857–1922) vilniečiai turėjo laimę susipažinti net keliuose koncertuose, kai menininkas buvo jau brandaus amžiaus (1896, 1897, 1899) savo karjeros viršūnėje – po sėkmingų gastrolių Europoje, Rusijoje ir Šiaurės Amerikoje, tapęs Londono filharmonijos orkestro ir Accademia Santa Cecilia Romoje garbės nariu. Gavęs išsilavinimą Prahos (Antonino Bennewitzo (1833–1926) klasė) ir Paryžiaus (Massart'o klasė) konservatorijose, smuiko atlikėjo techniką,

kaip žinoma, jis grindė asmenybės anatominiiais-fiziologiniais dėsniais (kartu su gydytoju Samueliu Mittelmannu parašė „Neu Methode zur Erlangung der Meister technik des Violinspiels auf anatomisch-physiologischer Grundlage“, 1909). Vilniuje jo eksponuotą repertuarą sudarė Ernsto Koncertas fis-moll „Pathétique“ ir Variacijos „Airs Hongrois“ smuikui ir orkestrui, op. 22, Paganini pjesė „Moto perpetuo“ smuikui ir fortepijonui, op. 11, retai atliekama Raffo Siuita g-moll, op. 180 smuikui ir orkestrui, Dvořáko „Romance“ f-moll, op. 11 smuikui ir orkestrui, Ondříčeko aranžuota čekų pianisto ir kompozitoriaus Karlo (Charles) Wehle (1825–1883) pjesė „Le papillon“, J. S. Bacho „Chaconne“ smuikui solo, Piotro Čaikovskio Melancholiškoji serenada b-moll smuikui su orkestru, op. 26, Roberto Schumanno „Abendlied“, op. 85 No. 12, Oskaro Nedbalo? (1874–1930) Barkarolė, H. Wieniawskio Legenda ir Idilija. Viename iš Ondříčeko koncertų fortepijono partiją atliko austrų pianistas ir kompozitorius Carlas Lafite (1872–1944)⁵².

Violončelė, XIX a. pradžioje ne taip populiarus solo instrumentas nei fortepijonas ar smuikas, dažniau nei šie naudota ansamblinėje muzikoje. Vienas aktyviausių violončelės meno puoselėtojų Vilniuje buvo iš Paryžiaus atvykęs garsiojo vokiečių violončelininkų mokyklos pradininko ir Paryžiaus konservatorijos profesorius Bernhardo Heinricho Rombergo (1767–1841) mokinys Karszmittas (Karczmitt, Karczmidt, Karczmit, Korczmiet, XVIII a. antra pusė–XIX a. pirma pusė). Vakarų Europos tradicijų išugdymas menininkas, griežęs Stradivarijaus violončelė, prigijo Vilniaus kultūriniam gyvenimui ir buvo svarbi asmenybė ankstyvuojančiu periodu. Karszmittas palaikė draugiškus ryšius su Rombergu, gal tai turėjo įtakos paties Rombergo viešnagei Vilniuje 1830 m. Lietuvoje antrąjį amžiaus dešimtmetį gyvenęs Karszmittas pelnė talentingo muzikos pedagogo ir praktiko reputaciją. Jo violončelės, smuiko ir ansamblinio grojimo pamokas lankė Janas Edwardas ir Henrykas Römeriai. Gerų profesinių rezultatų buvo pasiekęs Vilniaus universiteto auklėtinis violončelininkas Henrykas Römeris (1803–1828), savo repertuaro atrama rinkęsis Rombergo kūrinius, koncertavęs privačiuose ir viešuose renginiuose. Muzikas vertino ir tinkamai įsisavino atlikimo, harmonijos ir kontrapunkto studijas. Jis dalyvavo bendruose mėgėjų ir profesionalų koncertuose miesto salėse – su pianistais Renneriu ir Kulwińska, smuikininku, filaretu, būsimu Vilniaus pavieto sukilėlių (1831) vadu Konstantinu Parčevskiu (Konstanty Parczewski, 1801–1855), smuikininku, vadovėlio „Traktatas apie muziką ir smuiko meną“ (1835) autoriumi Hieronimu Pomarnackiu ir kt. 1822 m. šie muzikai atliko kažkurį Pierre'o Baillot (1771–1842) Trio, Rombergo Sonatą dviem violončelėms (op. 43?)⁵³.

Amžiaus viduryje Lietuvoje, panašiai kaip Lenkijoje ir Rusijoje, susidomėjimas violončelė įgavo pagreitį: daugiau jaunimo ima studijuoti šią specialybę, dažnėja

violončelininkų pasirodymų tiek privačiuose vakaruose, tiek miesto salėse. Tai buvo ženklai, rodantys, jog „violončelė atima iš smuiko iki tol turėtą monopolį“⁵⁴. Daugelyje koncertų Vilniuje griežė vietiniai violončelininkai Wejsas, Leonidas Eichmannas, repertuare turėję ne tik dažniausiai atliekamo belgų violončelininko Adrien François Servais (1807–1866), bet ir Roberto Emile Bockmühlio (1822–1881) bei kitų autorių kūrinių. Didžiausi nuopelnai propaguojant violončelę tarp vilniečių priklauso puikiam muzikui mėgėjui, žinomam filologui, etnologui Janui Aleksanderiui Karłowicziui (1836–1903). Šio instrumento meno jis mokėsi pas čekų violončelininką, Varšuvos muzikos instituto dėstytoją Józefą Goebeltą (1829–1892), vokiečių violončelininką Sebastianą Lee (1805–1887) Paryžiuje, muzikos teorijos ir istorijos žinias tobulino Briuselio konservatorijoje (1859–1860)⁵⁵. Į vilniečių koncertinį gyvenimą Karłowiczius įsitraukė XIX a. septintą dešimtmetį. Savo repertuare turėjo žymiojo Servais kūrinių, tarp jų Fantaziją „Souvenir de Spa“, op. 2 violončelei ir fortepijonui (arba kvartetui), Fantaziją ir variacijas Franzo Schuberto Valso tema „Le Désir“, op. 4 violončelei ir fortepijonui (ar orkestrui), „La Romanesca“ violončelei ir orkestrui bei Fantaziją Gaetano Donizetti operos „Pulko duktė“ temomis, kažkurį (ar kelis) vokiečių kompozitoriaus ir violončelininko Georgo Eduardo Goltermanno (1824–1898) Koncertą violončelei ir fortepijonui, Jacques'o Jacobo Offenbacho „La musette“ violončelei, belgų kompozitoriaus Alexandre'o Batta (1816–1902) Romansą „Una furtiva lagrima“ (Donizetti operos „Meilės eliksyras“ tema) violončelei ir fortepijonui b-moll, vokiečių ir šveicarų kompozitoriaus Josepho Joachimo Raffo opusų, Antono Rubinsteino Sonatą violončelei ir fortepijonui Nr. 2 G-dur, op. 39. Šiuo laikotarpiu Karłowiczius talkino atliekant daugelį trio, kvartetų: Josepho Haydno Kvartetą d-moll, op. 42, Mozarto Forteopijoninį kvartetą Nr. 1 g-moll, Carlo Gottliebo Reissigerio (1798–1859) Forteopijoninį kvintetą, op. 191, rusų kompozitoriaus mėgėjo ir rašytojo Dmitrijaus Stolypino (1818–1893) Kvartetą D-dur, Mendelssohono Forteopijoninį kvartetą c-moll, op. 1, Beethoveno Septetą Es-dur, op. 20, ir kažkurį jo Forteopijoninį kvartetą⁵⁶.

Nors lyginant su atvykstančių pianistų ar smuikininkų gausa violončelininkai buvo retesni svečiai, tarp jų – žymūs menininkai. Abu savo epochų didieji violončelės meistrai lankėsi Vilniuje: vokiečių violončelininkų mokyklos steigėjas Rombergas (1830) ir moderniosios violončelininkų mokyklos Paryžiuje ir Madride kūrėjas „violončelės Paganini“ laikytas Adrien François Servais (1846). 1866 m. balandį skelbta, kad Vilniuje koncertuos A. F. Servais ir jo sūnus, tuomet šešiolikametis Josephas Servais (1850–1885), baigęs Paryžiaus konservatoriją savo tėvo klasėje, nuo 1872 m. pats joje dėstęs ir nusipelnęs kaip nuolatinių kamerinės muzikos koncertų rengėjas Briuselyje⁵⁷.

Vėliau nei vyrai violončelės meno aukštumų ėmė siekti moterys: viena priežasčių buvo ir neįprasta moterims

instrumento padėtis juo griežiant. XIX a. pirmoje pusėje moterų violončelininkų buvo vos viena kita. Vilniaus neaplenkė vienintelė profesionali to laikotarpio violončelininkė prancūzų muzikė Lise Cristiani Barbier (Lisa Christiani, Elise Chrétien, 1827–1853), Rombergo mokinio Bernard'o Benazet (1871–1846) auklėtinė. Violončelininkė griežė Stradivarijumi (1700), kuris po muzikės mirties vadinamas jos vardu „Cristiani cello“⁵⁸. Jos trumpo gyvenimo koncertinių viešnagių geografija buvo labai plati – Skandinavijos kraštai, daugelis Vokietijos miestų, Karaliaučius, Ryga, Vilnius, Peterburgas, net Kamčiatkos, Kaukazo ir Sibiro vietovės. Lietuvoje ji viešėjo likus metams iki tragiškos mirties nuo choleros (Sibire), tad jau plačiai pripažinta ir garbinama garsiausių pasaulio muzikų. Vilniuje ji koncertavo drauge su pianistu Augustu Mahleriu. Vietos recenzentai pripažino, kad „po Rombergo ir Servais tokio lygio violončelininko Vilniuje nebuvo“⁵⁹. Pabiri šaltiniai liudija, kad Vilniuje Cristiani griežė solo kūrinių ir keletą duetų. Labiausiai klausytojus sužavėjo Offenbacho „Malda ir Bolero“ violončelei ir fortepijonui, op. 22, taip pat Fantazija dviejų polonezų temomis violončelei ir fortepijonui⁶⁰.

Pažymėtini lenkų violončelininko, laikyto talentingu savamokslu (nors muzikos mokytasi Lvove pas smuikininkus Augustyną Tomaszą Brauną (1789–1861) ir šiek tiek pas Lipińskį), Samuelio Kossowskio (1805–1861) pasirodymai⁶¹, danų violončelininko, Kopenhagos „Royal Orchestra“ solisto Christiano Kellermano (1815–1866) ir vokiečių kilmės lenkų „violončelės poeto“ Adamo Hermanno (Hermanowski, 1836–1893) koncertai (1856 ir 1881 m.). Per pirmą viešnagę talkinant vilnietei pianistei Rozai Trachtenberg Hermannas atliko Édouard'o Wolffo (1816–1880) ir Batta Koncertinį duetą Gaetano Donizetti operos „Lucrezia Borgia“ tema, taip pat Servais Didžiąją fantaziją Danielio François Esprit Aubero operos „Lestocq“ tema, op. 12⁶².

Instrumentininkams jų atlikėjiškoje karjeroje XIX a. labai padėjo garsūs dainininkai, dažniausiai tai buvo moterys: primadonų pasirodymus organizuojantys impresarijai neprieštaravo, kad jos į savo koncertines keliones pasiimtų ir perspektyvius atlikėjus instrumentininkus. Antai 1875 m. vokiečių kalba (!) afišos-skrajutės vilniečius kvietė į du „Strakošo koncertus“ Sokolovskio salėje (ankstesnė „sidabrinė“ Fitinhofų rūmų salė Vokiečių ir Trakų gatvių kampe, dab. Vokiečių 28/17). Žinomas čekų kilmės (Moravija) Amerikos muzikas ir impresarijus, kompozitorius ir pianistas Maurice'as (Moritz) Strakoschas (apie 1825–1887) šiuo atveju organizavo prancūzų dainininkės (soprano) Fanny Marie Gabrielle's Dieudonné (Blanche Dieudonné, Bianca Donadio, 1846–19??) koncertus (galbūt kartu su broliu Ferdinandu Strakoschu, kuris taip pat globojo šią dainininkę). Juose dalyvavo Danijos karaliaus rūmų solistai smuikininkas Hollanderis ir belgų violončelininkas Josephas Hollmannas (1852–1927).

Tarp Hollmanno atliktų kamerinio žanro kūrinių buvo jo mokytojo A. F. Servais Fantazija ir variacijos „Le Désir“, op. 4 violončelei ir fortepijonui / orkestrui, Jeano Philippe'o Rameau (1683–1764) „Les mouton“ aranžuota violončelei, Franzo Schuberto „Ave Maria“ ir „Serenade“, kažkuris Goltermanno Koncertas violončelei, kažkuri Arcangelo Corelli (1653–1713) Sonata, Mendelssohno Bartholdy „Frühlingslied“ (iš ciklo „Dainos be žodžių“)⁶³.

XIX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais ryškiais pasirodymais laikyti lenkų kilmės rusų violončelininko Sankt Peterburgo konservatorijos profesoriaus Aleksandro Veržbilovičiaus (Aleksander Wierzbilowicz, 1849–1911), baigusio šią konservatoriją (Karlo Davydovo klasė), koncertai. Būdamas aktyvus trio ir kvartetų Rusijoje solistas, Vilniuje jis taip pat dalyvavo atliekant šio žanro opusus, tarp kurių buvo Mendelssohno Trio d-moll Nr. 1, op. 49. Viešėjo ir jo mokytojas žydų kilmės rusų violončelininkas Karlas Davydovas (1838 Kuldīga; latv. Kuldīga (Latvijoje)–1889), Čaikovskio vadintas „violončelės karaliumi“, griežęs grafo Matvejiaus Vielgorskio (Maciej Wielhorski, 1794–1866) padovanota Stradivarijaus violončele (1712), kuri dabar vadinama „Davydovo Stradivarijumi“ ir priklauso amerikiečių violončelininkui Yo-Yo-Ma (g. 1955). Be solo kūrinių, tarp kurių buvo retai Lietuvoje skambėjusio autoriaus čekų kompozitoriaus Davido Popperio (1843–1913) scena Nr. 4 „Drugelis“ D-dur iš „Scenų kaukių baliui“, op. 3, Davydovas griežė A. Rubinsteino Sonata violončelei ir fortepijonui (Nr. 1 D-dur? Nr. 2 G-dur?). Koncerto vertintojus Davydovo talentas įtikinęs, kad iš visų instrumentų violončelės kalba yra „puikiausia, poetiškiausia, gracingiausia, ypač giliai į sielą prasiskverbianti kalba“⁶⁴.

Kamerinio žanro kūrinių atliko Servais mokinyš švedų kilmės rusų violončelininkas Arvedas Poortenas (1836 Rygoje–1901 Rygoje), mokėsis Dresdene (Friedricho Augusto Kummerio (1797–1879) klasė) ir Briuselyje (Servais klasė), nuo 1861 m. dirbęs Peterburgo italų operos orkestre ir konservatorijoje. Su Poortenui akompanavusia Vera Sipiagina-Lilienfeld atlikta kažkuri A. Rubinsteino Sonata violončelei ir fortepijonui, retai ir kur kitur skambėjęs Roberto Schumanno ciklas „Vaikų scenos“, op. 15 (Friedricho Wilhelmo Grützmacherio (1832–1903) aranžuota violončelei ir fortepijonui). Rusijos sostinėje gyveno ir muzikavo kameriniuose ansambliuose ir 1899 m. Vilniuje koncertavęs prancūzų violončelininkas Louis (Luigi) Abbiate (1866–1933), Jules'io Delsart'o (1844–1900) mokinyš Paryžiaus konservatorijoje, savo vilnietiška repertuare turėjęs be įprastai dažnai atliekamų ir tokių kūrinių kaip Luigi Boccherini (1743–1805) Koncertas B-dur Nr. 9 G. 482 violončelei ir orkestrui/fortepijonui, Camille'io Saint-Saëns'o Koncertas (Nr. 1 a-moll) violončelei ir orkestrui, Maxo Christiano Friedricho Brucho (1838–1920) „Kol Nidrei“ (iš aramėjų k. „visi įžadai“), op. 47 violončelei ir orkestrui⁶⁵.

Griežiančių kitais styginiais instrumentais XIX a. Lietuvoje koncertavo akivaizdžiai mažiau nei smuiku ar violončele ir jų programose buvo daugiausia solinių pasirodymų, kameriniam žanrui atstovavo duetai. Iš akompanuojančio instrumento vaidmens besivaduojančią gitarą Vilniuje pristatė italų gitaristas, dainininkas ir kompozitorius Michele Giuliani (1801–1867) (jo koncertuose 1820 ir 1821 m. dalyvavo pianistas Würfellis, pianistas ir smuikininkas Carlas Eisrichas (1770–1835), smuikininkas Escudero), Stanisławas Ignacy Szczepanowski (1811–1877) (jo programos 1853 ir 1860 m. pajavairino pianistas grafas Tadas Tiškevičius), Marekas Sokolowski (1818–1883) (1859 m. jam akompanavo Theodoras Kahle)⁶⁶.

Atvykdavo ir labai retų styginių instrumentų meistrų. Toks buvo italų šeimoje Rusijoje gimęs kontrabosininkas virtuozas Antonio Dall'Occa (Dall'Oglio, 1763–1833), pirmasis Rusijos imperijoje pradėjęs solinius koncertus šiuo instrumentu, 1798 m. pelnęs pirmojo Peterburgo imperatoriškųjų teatrų kontrabosininko titulą. Po beveik 60 metų koncertavo vokiečių arfininkas Albertas Heinrichas Zabelis (1834–1910), atlikęs žinomo anglų arfininko ir kompozitoriaus Eliaso Parisho Alvarso (Eli Parish, Albert Alvars, 1808–1849) Fantaziją Gioachino Rossini operos „Semiramidė“ tema⁶⁷.

Reti koncertų salėse buvo ir atlikėjai pučiamaisiais instrumentais. Susipažinti su fleitos atlikėjaiskomis galimybėmis turėta progos vokiečių kilmės prancūzų fleitininko ir smuikininko Ludwigo (Louis) Vogelio (1781–1798) (1805), vokiečių fleitininko Peterio Himmelreicho (1821) koncertuose. Neblogų profesinių rodiklių buvo pasiekęs vietinis dainininkas ir fleitininkas Wojniczius, kelis dešimtmečius giedojęs bažnyčiose ir grojęs fleita Vilniaus miesto teatro orkestre⁶⁸.

Pirmaisiais XIX a. metais koncertuose klarnetu grojo grafas Antanas Pliateris. Amžiaus viduryje keletą pasirodymų surengė Paryžiaus konservatorijos auklėtinis klarnetininkas Konstanty Tropiańskis (1820–1877)⁶⁹. Pažymėtini 1844 m. lenkų trimitininko (chromatinis trimitas) Andrzejiaus Rajczako koncertai, kuriuose skambėjo trimitui aranžuoti Charles'io Auguste de Bériot, Pierre'o Rode smuiko kūriniai⁷⁰. Didelio susidomėjimo sulaukė vienintelis Europoje ofikleidininkas (bosinis ofikleidas) iš Neapolio Vincenzo Colasanti (1860–1861). Jis grojo retu pučiamuoju variniu instrumentu ofikleidu, kurį orkestruose pirmieji panaudojo Gaspere Luigi Pacifico Spontini (1774–1851) (operoje „Olympie“), Mendelssohnas Bartholdy (uvertiūroje Williama Shakespeare'o komedijai „Vasaros nakties sapnas“), vėliau ir kiti kompozitoriai. Koncerto recenzentas pastebėjo, kad Colasanti valdė instrumentą taip lengvai, „tarsi grotų klarnetu“. Kartu su jam fortepijonu akompanavusiu Theodoru Kahle Colasanti atliko savo Fantazijas operų temomis – Vincenzo Bellini

„Sonnambula“, Giuseppe's Verdi „Trubadūro“, Gaetano Donizetti „Lucrezia Borgia“⁷¹.

Viešai koncertuojančių kamerinių ansamblių (trio, kvartetų) pamažu gausėjo, tačiau dar iki pat XIX a. antros pusės jie išlaikė savo prigimtinį pobūdį – muzikavimą dvaruose, rūmuose, kultūrai neabejingų miestiečių namuose. Kamerinių kolektyvų subūrimo iniciatyvos imdavosi aktyvūs muzikos mėgėjai, pasiturintys miestiečiai, žinomi elito žmonės, savo namuose rengdavę muzikos ir literatūros vakarus. Ilgainiui dvaro, privačių namų ir viešo miesto muzikinio gyvenimo reiškiniai pynėsi, kameriniai kolektyvai iš uždarytų erdvių skleidėsi į viešumą, kurios akivaizdžiai pagausėjo antroje amžiaus pusėje. Gana lėtai kamerinio kolektyvo viešos veiklos sklaidai visuomenėje turėjo reikšmės ir tai, kad šio žanro muzikos kūriniams suvokti reikia tam tikro muzikinio pasirengimo, labiau išlavinto meninio skonio. Šiuos įgūdžius XIX a. pradžioje Vilniuje diegė vokiečių violončelininkas Karszmittas, gyvenęs čia apie 1811–1817 m., griežęs kvartetuose su ankstesniu Mykolo Kazimiero Oginskio kvarteto dalyviu Pedro Escudero ir kitais. Kvartetinės muzikos tradicijas perėmusių Karszmitto mokinių, brolių Edwardo Jano ir Henryko Römerių suburtų kvartetų repertuare buvo ir per Karszmitto pamokas repetuota Josepho Haydno Sonata D-dur, perdirbta į kvartetą⁷².

H. Römerio kvartete grojo Janas Jundziūla, Stanisławas Wolskis, Anna Römer, Edwardas Janas Römeris. Po Henryko žūties kvartetinio muzikavimo tradiciją tęsė Edwardas, tuo tikslu rinktasi ne tik Römerių namuose, bet ir pas Reinholdą Tyzenhauzą ar Feliksą Zawadzki. Tačiau šis muzikavimas ypatingų siekių neturėjo, jo pobūdį lėmė tuo kartu susirinkusių profesinis pasirengimas. Kitokią tikslą užsibrėžė Edwardas Römeris 1868 m., kai ėmėsi organizuoti kvartetą, t. y. pastovios sudėties ansamblį, kuris, susiklosčius palankesnėms aplinkybėms, galėjo išeiti į viešas miesto koncertų erdves. Imdamasis šio darbo ir suprasdamas pirmojo smuiko svarbą kvartete, Römeris pakvietė juo griežti tuo metu Vilniuje gyvenusį ir koncertavusį žinomą lenkų smuikininką Michałą Jelski. Antruoju smuiku griežė jis pats, altu – žinomas ir gerbiamas Vilniuje vokiečių kilmės muzikas Josephas Alexanderis Grimmas, violončele – Konstantinas Siekluckis (Johanos Siekluckos-Römer brolis?), kurį kartais pakeisdavo aktyvus Vilniaus koncertinio gyvenimo dalyvis Karłowiczius. Griežti kvartetai ir trio: Mozarto kvartetą Nr. 15 d-moll, Beethoveno kvartetą c-moll, op. 18, Mendelssohno-Bartholdy Trio Nr. 1 ir Nr. 2, kažkuris vokiečių kompozitoriaus ir leidėjo Franzo Antono Hoffmeisterio (1754–1812) Trio, Rombergo kūriniai⁷³. Tokios sudėties ir su tokiu repertuaru šis kvartetą galėjo tapti Vilniaus koncertinio gyvenimo dalyviu.

XIX a. pradžioje savo namuose Žaludke kvartetą turėjo grafas Rudolfas Tyzenhauzas: griežė jis, Escudero, Karszmittas, Łowczyński. XIX a. trečią dešimtmetį kvartetų muziką protegavo smuikininkai Ludwikas Paprockis, kunigas

Petrulewiczius, smuikininkas Wincenty Borowski. XIX a. pirmoje pusėje daugelyje namų Vilniuje vyko vakarai su vietiniais ir kviestiniais koncertuoti atvykstančiais atlikėjais. Viena tokių vietų buvo Zawadzkių namai. Kūrybingoji jaunuomenė rinkosi Kukiewicziaus name Pilies gatvėje, kur gyveno Tomaszas Zanas.

Tradiciniai kvartetų muzikos vakarai vyko Bazilijonų vienuolyne. Čia dažniausiai muzikavo kvartetą, kuriame pirmuoju smuiku griežė Jundziūla, antruoju – Borowski, violončele – Karszmittas. Koncertai nebuvo uždari: į juos susirinkdavo ir publikos. Šiuose kvartetinės muzikos vakaruose skambėjo Haydno kvartetai, kuriuos ypač mėgo Karszmittas, taip pat to meto naujiena muzikos pasaulyje laikytas pirmasis prancūzų kompozitoriaus André George'o Louis Onslow (1784–1853) kvartetą. Nemažą dalį repertuaro sudarė Mozarto, Nicolas (Nicolò) Isouard'o (1773–1818), Peterio von Winterio (1754–1825), Domenico Cimarosos, François Adrien Boieldieu, Gioacchino Antonio Rossini operų transkripcijos styginių kvartetui; kai kurie šių kūrinių buvo vokiečių kompozitoriaus Josepho Kűffnerio (1776–1856) aranžuotės.

Apie 1822 m. daug kvartetinės muzikos skambėjo Stefano Zano, griežusio violončele, salonuose. Dažnas šių svečias buvo Adomas Mickevičius, nevengdavęs ir pats improvizuoti. Per šiuos vakarus kvartete pirmuoju smuiku griežė kunigas Petrulewiczius, violončele – Karszmittas, altu – Borowski. Paprastai vienam pasirodymui buvo parengiami du kvartetai. Mėgti Haydno šio žanro kūriniai⁷⁴.

Kas savaitę vakarus savo namuose rengė Frankai, kviesdami studentus ir profesorius, juose diskutuota apie muziką ir literatūrą, muzikuota. Jų organizuojuose privačiuose ir viešuose koncertuose kamerinę muziką atliko grafas Kazimierz Grabowski (violončelė), grafas Józefas Sierakowski (smuikas), H. Römeris (violončelė), Wincenty Borowski (smuikas), Heronimas Pomarnackis (smuikas), pulkininkas Merlini (smuikas), baronienė Bennigsen (fortepijonas), panelė Łaskowicz (arfa)⁷⁵.

Iki XIX a. septinto ir aštunto dešimtmečio kameriniai ansambliai susiburdavo dažniausiai vieno ar kelių koncertų programoms atlikti, bet ne nuolatiniam koncertams rengti. Turėjo reikšmės ne tik mažesnis nei Vakarų Europoje muzikos išsilavinimą turinčių atlikėjų skaičius Lietuvoje (dauguma Lietuvos gyventojų, baigę aukštąsias mokyklas Rusijos sostinėse ar Vakarų Europoje, savo profesinę veiklą siejo su tų kraštų muzikiniu sąjūdžiu), bet ir bendrojo publikos muzikinio išprusimo ypatumai ir su šia aplinkybe susijęs kamerinės (kvartetinės) muzikos poreikis. Nepaisant Sankt Peterburge ir Maskvoje veikiančių konservatorių panaši situacija buvo visoje Rusijos imperijoje, kurioje garsieji kvartetai (pavyzdžiui, Sankt Peterburgo kvartetą) kuriasi tik aštuntą dešimtmetį. Tuo metu Peterburge ir Maskvoje įsteigtos Kamerinės muzikos mylėtojų ir atlikėjų draugijos gerokai paspartino ansamblių kolektyvų populiarumą.

Čekų kvartetas (iš kairės į dešinę): Karelas Hoffmannas, Hanušas Wihanas, Oskaras Nedbalas, Josefą Sukas. 1895 m.

Nors Lietuvoje, kaip minėta, koncertuose nemažai buvo atliekama trio, kvartetų, kvintetų, sekstetų, septetų, tačiau vietinio nuolat koncertuojančio kamerinės muzikos ansamblio nebuvo. Atvykstančių pajėgių ir žinomų kolektyvų gausėjimas pastebimas tik XIX a. paskutiniais dešimtmečiais.

1895 m. tris koncertus Vilniuje surengė garsus Čekų kvartetas, kurį įsteigė violončelininkas (kvarteto violončelė), Prahos konservatorijos profesorius Hanušas Wihanas (1855–1920). Vakarų Europoje ir Rusijoje žinomas muzikas studijavo Prahos konservatorijoje (Františko Hegenbartho (1881–1887) klasė) bei tobulinosi pas Davydovą Sankt Peterburgo konservatorijoje, griežė Vokietijos dvarų kapelose, populiarindamas Bedričo Smetanos (1824–1884) ir Antonino Leopoldo Dvořáko (1841–1904) kūrybą, buvo „Mozarteum“ Zalcburge profesorius. 1891 m. Wihanas subūrė kvartetą, pakvietęs dar studijuojančius Prahos konservatorijoje Bennewitzo smuiko klasėje pirmuoju smuiku Karelą Hoffmanną (1872–1936; ir Wihano ansamblio klasė), antruoju smuiku – Josefą Suką (1874–1935), altu – taip pat Prahos konservatorijos absolventą ir drauge su Wihanu kvarteto kūrėją Oskarą Nedbalą (1874–1930), paskutiniais studijų metais Dvořáko mokinį. Netrukus pasivadinęs Čekų kvartetu, ansamblis pelnė visuotinį pripažinimą,

kolektyvą labai vertino muzikos kritikas Eduardas Hanslickas (1825–1904).

Čekų kvarteto koncertai Vilniuje tapo reikšmingais muzikinio gyvenimo įvykiais, lydėtais publikos ovacijų ir puikių atsiliepimų spaudoje apie programas, kurias sudarė Smetanos kvartetas Nr. 1 e-moll „Iš mano gyvenimo“, Franzo Schuberto Kvartetas Nr. 13 a-moll („Rosamunde“), Piotro Čaikovskio kvartetas Nr. 2 F-dur, op. 22, Dvořáko Kvartetas Nr. 10 Es-dur, op. 51, Haydno Kvartetas C-dur Nr. 3, op. 76 (Imperatoriškasis / Kaizerio), Dvořáko valsai bei kažkurio Aleksandro Glazunovo Kvarteto III d.⁷⁶

Labai profesionalus kolektyvas – vokiečių fortepijoninis trio – apsilankė Vilniuje 1897 m. Trio įkūrėjas žydų kilmės austrų ir vokiečių violončelininkas Heinrichas Grünfeldas (1855–1931), Prahos ir Berlyno muzikos mokyklų atstovas, žymaus pianisto, prieš pora metų koncertavusio Vilniuje, Alfredo Grünfeldo brolis. Trio smuiku griežė čekų ir vokiečių smuikininkas, Prahos konservatorijos absolventas (Moritzo Mildnerio (1812–1865) ir Bennewitzo klasės) Floriánas Zajčas (1853–1926), Sterno konservatorijos Berlyne dėstytojas, griežęs Giuseppe's Guarneri „Del Gesù“ smuiku (1742), kuris prieš tai priklausė Ferdinandui Daviui (1810–1873), o vėliau Jaschai Heifetzui (1901–1987). Fortepijono partiją Trio atliko vokiečių pianistas Maxas von Pauers (1866–1945), kuris muzikos mokslų sėmėsi Karlsrūhės konservatorijoje, iki 1897 m. dėstė Kelno, nuo 1897 m. (kai viešėjo Vilniuje) – Štutgarto konservatorijose. Vilniaus publikai Trio pateikė Beethoveno Fortepijoninius trio D-dur op. 70 („Geister trio“) ir c-moll Nr. 3, op. 1, Antono Rubinsteino Fortepijoninį trio B-dur, op. 52⁷⁷.

1898 m. viešėjo vienas stipriausių Rusijos kamerinių ansamblių Mecklenburgo-Strelitzo hercogo Georgo Alexanderio styginių kvartetas. 1896 m. hercogo iniciatyva ir jam globojant įkurtam kvartetui vadovavo rusų smuikininkas Borisas Kamenskis (1870–1949), griežęs ansamblyje pirmuoju smuiku iki 1910 m. Kiti dalyviai – II smuikas kunigaikštis Georgijus Dulovas (1875–1940) (1895 m. baigė Maskvos konservatoriją čekų smuikininko Jano Hřímaly (1844–1915) klasę), altas – Bruno Heine (1896–1901), violončelė – lenkų violončelininkas Zygmuntas Butkiewiczus (1872–1935). Kvartetas iš pradžių buvo uždaroje hercogo rūmų salėse koncertuojantis kolektyvas, 1898 m. pasirodė viešai Sankt Peterburge ir tais pačiais metais vyko į Rusijos imperijos baltiškąsias gubernijas. Visus kvarteto dalyvius hercogas aprūpino Guarneri instrumentais. Rusų ir užsienio muzikai bei kultūros veikėjai labai vertino šį kolektyvą. Tarp jo gerbėjų – hercogo kolega Césaris Cui, Aleksandras Glazunovas, Antonas Arenskis, Sergejus Rachmaninovas, Edvardas Griegas, Artūras Nikischas, Maksimas Gorkis. Vilniečiai gyrė ne tik atlikimą, bet ir tinkamai apgalvotą pasirodymo programą, kurioje atsispindėjo kvartetų muzikos raida: skambėjo Haydno Kvartetas G-dur, op. 77

Mecklenburgo-Strelitzo hercogo Georgo Alexanderio styginių kvarteto koncerto programa. Programoje panaudotos nuotraukos ir kvarteto dalyvių autografs: Borisas Kamenskis (I smuikas), Naumas Krancas (II smuikas, kvartete nuo 1901 m.), Zygmuntas Butkiewiczzius (violončelė), Aleksandras Bornemanas (altas, kvartete nuo 1899 m.). Viršutinėje programos dalyje – Meklenburgo-Strelitzo hercogas Georgas Alexanderis ir jo žmona grafiene Natalija von Karlova (Vonliarskaja). 1901 m.

(Nr. 1), Beethoveno Kvartetas Nr. 8 e-moll, op. 59 (Nr. 2, „Razumovskio“), Rubinsteino Kvartetas F-dur, op. 177⁸.

Svarbu pažymėti, kad šį kvartetą į Vilnių pakvietė neseniai pradėjęs veiklą Muzikos ir dramos būrelis, kuris, be kitokių, rengė ir kvartetų koncertus. Po Mecklenburgo-Strelitzo hercogo Georgo Alexanderio styginių kvarteto koncerto pripažinta, kad būrelis pateisina savo tikslą – skiepyti geros ir rimtos muzikos skonį. Baigiantis XIX a. kamerinė muzika išgyveno akivaizdų pakilimą. Daugėjo atliekančių kvartetus ir kitus ansamblinius kūrinius, gausėjo jais besidominti auditorija. Be kvietinių atlikėjų, ir vietiniai muzikai vis daugiau parengdavo kvartetinės muzikos programų: 1899 m. rudenį šio žanro kūrybos pasiūlė Muzikos ir dramos būrelyje koncertavę Jakovskis, Melceris, Kleinas, Paschalskis.

Kvartetų vakarus rengė ir RIMD Vilniaus skyrius. Kamerinius Raffo, Čaikovskio, Hummelio, Beethoveno kūrinius (kvartetus, kvintetus) 1899 m. gruodį keliuose vakaruose atliko Malkinas, Salnickis, Legrand, Kozlovskis, Vrublevskis. Tačiau vienoje iškalbingoje koncertų apžvalgoje vis dėlto buvo prikišama, kad 1898 m. atgaivintas Michailo Treskino vadovaujamas RIMD Vilniaus skyrius neturėtų pamiršti žadėtos koncertų organizavimo veiklos, kuri buvo apleista, kai labiau susitelkta į pedagoginį švietėjišką darbą. „Tuo tarpu Vilnius – labai palanki dirva „sodinti“ rimtąją muziką, – rašoma apžvalgoje. – Tai geriausiai rodo šviečiamojo ar grynai muzikinio pobūdžio vakarų populiarumas. Remiantis šiuo faktu galima daryti išvadą, kad vilniečių visuomenėje pribrendęs rimtosios muzikos poreikis. Jos suvešėjimui tereikia didesnės visuomeninės iniciatyvos ir pilietinės pareigos savo krašto meninio gyvenimo atžvilgiu.“⁷⁹

Išvados

1. XIX amžius ženklina kamerinės muzikos sampratos ir šio žanro recepcijos kaitą demokratėjančioje Lietuvos visuomenėje, susijusia su viešojo koncerto formos aktualėjimu ir augančiu jos poreikiu publikoje ir muzikos atlikėjų bendruomenėje.

2. Kamerinio instrumentinio žanro kūrybos eksponavimas iš privačios dvarų, rūmų aplinkos skleidėsi į viešas koncertines erdves ir tapo paveikiu reiškiniumi formuojantis urbanistinei Lietuvos kultūrai.

3. Švelnėjant socialinių sluoksnių atskirčiai, šios dvi muzikavimo sritys – atvira (mokami koncertai miesto salėse) ir uždaresnė (dvaruose ar miestiečių salonų pobūdžio vakaruose) – nekonfrontuoja, dažnai net susipina, kai instrumentinio ansamblio sudėtyje muzikuoja kilmingieji ir ne tik tokie, o aristokratų pastangomis įkurti ansambliai koncertuoja ir rūmuose, ir viešai (XIX a. antra pusė).

4. XIX a. pirmoje pusėje kamerinės instrumentinės muzikos repertuarą lėmė fortepijono ir smuiko meno dominavimas, kai daugiausia buvo atliekama instrumentinių duetų. Amžiaus antroje pusėje išaugus violončelės populiarumui, koncertų programose gausėja trio, kvartetų, kvintetų, kartais septetų muzikos.

5. Kvartetų steigimasis ir kvartetų muzikos vakarai akivaizdžiau nei kiti muzikinio gyvenimo įvykiai teigė koncertų publikos meninio skonio lavėjimą ir atspindėjo jos bendrojo muzikinio išprusimo dinamiką.

6. XIX a. pabaigoje kamerinės (kvartetų) muzikos samprata Lietuvoje įgauna rimtosios muzikos sinonimo prasmę. Konstatuojama, kad Vilnius tinkamai pasirengęs šio žanro sklaidai, teigiama, kad miesto kultūros renginių auditorija yra palanki dirva nuolatiniams kamerinės instrumentinės (kvartetų) muzikos koncertams organizuoti.

Nuorodos

- ¹ Шонберг Гарольд. *Великие пианисты* (перевод с английского В. Бронгулсевича). Москва: Аграф, 2003, p. 30.
- ² Шабшасвич Елена Марковна. *Музыкальная жизнь Москвы XIX столетия и ее отражение в концертной фортепианной практике*. Москва: Издательство „Композитор“, 2011, p. 37.
- ³ Rozmaitości. Szkice Wilna. In *Tygodnik Petersburski*, 1840, Nr. 84.
- ⁴ *Kurier Warszawski*, 1856, Nr. 179.
- ⁵ Vilniaus teatro pajamų ir išlaidų knyga, 1852 m. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – VUB RS), F 4–A 4406; *Kurier Wileński*, 1852, Nr. 98.
- ⁶ Koncertų afišos, 1879 m. *Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus* (toliau – LTMKM).
- ⁷ *Kurier Litewski*, 1827, Nr. 48; 1829, Nr. 59; *Виленский полицейский листок*, 1864, No. 43.
- ⁸ Błaszczuk Leon Tadeusz. *Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX w.* Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1964, p. 319; *Kurier Warszawski*, 1856, Nr. 296; *Ruch muzyczny*, 1858, t. 2, Nr. 3.
- ⁹ Rudnicka-Kruszewska Hanna. Rabcewiczowa z Poznańskich Zofia Maria Wiktoria. In *Polski Słownik Biograficzny*, zeszyt 122, tom XXIX/3. Wrocław, Kraków, Gdańsk, Łódź, Zakład Narodowy im. Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1986, p. 545; *Виленский вестник*, 1891, No. 55, No. 60, No. 64.
- ¹⁰ *Kurier Litewski*, 1820, Nr. 50, Nr. 54.
- ¹¹ Tarantová Marie. Przyjaciel Chopina Leopold Eutachy Czapek. In *Rocznik Chopinowski*, t. 15, Warszawa: Towarzystwo im. Fryderyka Chopina, 1983, p. 15, 29–37.
- ¹² *Kurier Wileński*, 1843, Nr. 96.
- ¹³ *Ibid.*, 1853, Nr. 13.
- ¹⁴ *Ibid.*, 1857, Nr. 3.
- ¹⁵ *Ibid.*, 1860, Nr. 3.
- ¹⁶ *Ruch Muzyczny*, 1861, t. V, Nr. 5.
- ¹⁷ Vilniaus miesto teatro pajamų ir išlaidų knyga, 1858–1859 m. *Lietuvos literatūros ir meno archyvas* (toliau – LLMA), F 44, ap. 1, b. 7; *Kurier Wileński*, 1858, Nr. 41.
- ¹⁸ *Kurier Wileński*, 1860, Nr. 38, Nr. 39.
- ¹⁹ *Виленский вестник*, 1864, No. 20, No. 21.
- ²⁰ Koncertų afišos ir programos, 1853–1878 m. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 1135, op. 10, s. v. 63, l. 50, 51; Koncertų afišos, 1872–1879 m., LTMKM; *Виленский вестник*, 1887, No. 78.
- ²¹ Plačiau žr. Bakutyte Vida. Vilnietis pianistas, kompozitorius, pedagogas Ludwikas Nowickis (1830–1886): tėvynėje ir tremtyje. In *Menotyra*, 2012, Nr. 3, p. 184–200.
- ²² <http://www.kansallisbiografia.fi/english/?id=5690>; *Виленский вестник*, 1899, No. 243.
- ²³ *Виленский вестник*, 1899, No. 14.
- ²⁴ Władysław Hordyński. Hofmann (Hofman) Józef. In *Polski Słownik Biograficzny*, tom IX/4, zeszyt 43, Wrocław, Warszawa, Kraków, Zakład narodowy im. Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Naukowej, 1961, p. 577; *Виленский вестник*, 1896, No. 69; No. 79, No. 260.
- ²⁵ Koncerto afiša-programa, LVIA, f. 1135, ap. 10, s. v. 63, l. 58, 59.
- ²⁶ *Ruch Muzyczny*, 1857, Nr. 30.
- ²⁷ *Kurier Warszawski*, 1850, Nr. 37.
- ²⁸ *Kurier Litewski*, žinutės, skelbimai, 1812–1829 m.
- ²⁹ Koncertų afišos ir programos, 1853–1860 m. LVIA, f. 1135, ap. 10, s. v. 63, l. 26; Vilniaus miesto teatro pajamų ir išlaidų knyga, 1852–1853 m, VUB RS, F 4–A 4408; *Gazeta Warszawska*, 1853, Nr. 111; *Kurier Warszawski*, 1854, Nr. 153; *Ruch muzyczny*, 1858, t. 2, Nr. 3.
- ³⁰ *Kurier Wileński*, 1856, Nr. 20; 1860, Nr. 33; *Виленский вестник*, 1864, No. 34; *Виленский полицейский листок*, 1864, No. 43.
- ³¹ Plačiau žr. Vida Bakutyte. *Vilniaus miesto teatras: egzistencinių pokyčių keliu 1785–1915*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, p. 246–249.
- ³² Koncertų afišos, 1870 m. LTMKM; Koncertų afišos ir programos, 1860–1875 m. LVIA, f. 1135, ap. 10, s. v. 63, l. 22, 24.
- ³³ Koncertų afišos ir programos, 1862–1867. LVIA, f. 1135, ap. 10, s. v. 63, l. 15, 46; *Kurier Wileński*, 1860, Nr. 74, 75.
- ³⁴ <http://www.oldenbourg-link.com>; Sowiński Wojciech Albert, *Słownik muzyków polskich dawnych...*, Paryž: 1874, p. 101–102; *Kurier Litewski*, 1820, Nr. 54.
- ³⁵ Plačiau žr. Vida Bakutyte. Karol Lipiński w Wilnie. In *Karol Lipiński. Życie, działalność, epoka. Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu*, T. IV. Wrocław: 2007, p. 25–41.
- ³⁶ Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, Bd. 8, 1982, p. 305, prieiga per internetą: <http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1>; Koncertų afišos, 1838 m., *Archiwum Śląskiej Kultury Muzycznej Biblioteki Głównej Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach*.
- ³⁷ *Виленский вестник*, 1852, No. 3.
- ³⁸ *Kurier Wileński*, 1856, Nr. 45.
- ³⁹ Vilniaus miesto teatro pajamų ir išlaidų knyga, 1852 m. VUB RS, F 4–4406; *Ibid.*, 1855 m., F 4–3600; Koncertų afišos ir programos, 1852–1875 m. LVIA, f. 1135, ap. 10, s. v. 63, l. 58, 59; *Виленский вестник*, 1852, No. 38; *Kurier Wileński*, 1855, Nr. 82.
- ⁴⁰ Koncertų afišos ir programos, 1867 m. LVIA, f. 1135, ap. 10, s. v. 63, l. 45, 46.
- ⁴¹ Höijer Johan Leonard. *Musik-Lexikon*. Stockholm: Tryckt hos J. & A. Riis, 1864, p. 387, 388, prieiga per internetą: <http://runeberg.org/muslex/>; *Tidning för Wenersborgs stad och län*, 1858 02 01, prieiga per internetą: <http://magasin.kb.se/searchinterface/page.jsp>.
- ⁴² Nordisk familjebok. *Konversationslexikon och realencyklopedi* (redaktör Th. Westrin). Stockholm: Nordisk familjeboks förlags aktiebolag, 1913, p. 793–794, prieiga per internetą: <http://runeberg.org/nfbs/0443.html>
- ⁴³ Heise Jutta. *Lexikon „Musik und Gender im Internet“*, Hamburg prieiga per internetą <http://mugi.hfmt-hamburg.de>; Tarantová Marie, Mildner Moritz, *Österreichisches Biographisches Lexikon und biographische Dokumentation (1815–1950)*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2003–2011, p. 294, 295; *Kurier Warszawski*, 1856, Nr. 296; *Kurier Wileński*, 1857, Nr. 33.
- ⁴⁴ Kallmann Helmut. Frantz Jehin-Prume. In *Dictionary of Canadian Biography* (online ed.), vol. 12. Toronto: University of Toronto Press, 1979–2005, prieiga per internetą: http://www.biographi.ca/009004-119.01-c.php?id_nbr=6185; *Kurier Wileński*, 1856, Nr. 20.
- ⁴⁵ Koncertų afišos, dokumentika. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – LMAVB RS), F 151–32; Koncertų afišos, 1878 m. LTMKM; *Kurier Wileński*, 1860, Nr. 39.
- ⁴⁶ *Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne*, 1902, Nr. 40; Koncertų afišos, 1879 m. LTMKM; Koncertų afišos ir programos, 1865–1883 m., LVIA, f. 1135, ap. 10, s. v. 63, l. 56.

- ⁴⁷ Edwardo Jano Römerio dienoraštis, 1862. *LMAVB RS*, f. 138, b. 1777, l. 70; *Ibid.*, b. 1776, l. 73; Koncertų programos, afišos, 1860–1870 m. *LVIA*, f. 1135, ap. 10, s. v. 63.
- ⁴⁸ *The New York Times*, March 2, 1897, prieiga per internetą: <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res>; Koncertinės afišos, 1879 m. *LTMKM*; *Виленский вестник*, 1894, No. 3; *Ibid.*, 1898, No. 24, No. 30; *Ibid.*, 1899, No. 35, No. 243.
- ⁴⁹ Legge Robin Humphrey. *Celebrated violinists, past and present* (translated from the German of A. Ehrlich and Edited with Notes and Additions by Robin H. Legge). London: BV E.Shore and Co., 1906, p. 63, 64, prieiga per internetą: <http://www.ebooksread.com/authors-eng/robin-humphrey-legge/celebrated-violinists-past-and-present>; Koncertų afišos, 1879 m. *LTMKM*.
- ⁵⁰ *Виленский вестник*, 1885, No. 227, 231; *Ibid.*, 1895, No. 256.
- ⁵¹ Wilhelmj August (Emil Daniel Ferdinand Viktor). *The Harvard Biographical Dictionary of Music* (edited by Don Michael Randel), USA: the Belknap Press of Harvard University Press, 1996, p. 986; Claudio J. D. Brindis de Sala, German Baron and Court violinist (1852–1911). In Rogers J. A., *World's Great Men of Color*, vol. 2. New York: Touchstone, 1996, p. 142–144, prieiga per internetą: <http://books.google.lt/books?id=uTiEe2g56d4C&pg=PA142&clpg>; *Виленский вестник*, 1885, No. 226, No. 239; *Ibid.*, 1888, No. 51; *Ibid.*, 1899, No. 276, No. 278.
- ⁵² Ondříček František (Franz). *The Harvard Biographical Dictionary of Music* (edited by Don Michael Randel). USA: the Belknap press of Harvard University Press, 1996, p. 651; *Виленский вестник*, 1896, No. 271; *Ibid.*, 1897, No. 4, No. 270; *Ibid.*, 1899, No. 275; No. 284.
- ⁵³ Henryko Römerio užrašai. *LMAVB RS*, f.138, b. 2032, l. 52; *Kurier Litewski*, 1822, Nr. 50, Nr. 60; *Ibid.*, 1823, Nr. 1.
- ⁵⁴ Demska-Trębacz Mieczysława. *O tradycjach sztuki wiolonczelowej w Warszawie*. Warszawa, 1997, prieiga per internetą: <http://www.lutoslawski-cello.art.pl/pl/tradi.htm>
- ⁵⁵ Wasielewski Wilhelm Joseph von. *The Violoncello and its History*. London and New York: Novello, Ewer and Co, 1894 (Internet Edition 2001), prieiga per internetą: <http://www.cello.org/heaven/wasiel/wasiel.htm>.
- ⁵⁶ Koncertų afišos ir programos, 1853–1863. *LVIA*, f. 1135, ap. 10, s. v. 63, l. 20, 23, 37, 40, 42, 44, 54; *Kurier Wileński*, 1862, Nr. 38; *Виленский вестник*, 1865, No. 25.
- ⁵⁷ *Kurier Litewski*, 1830, Nr. 16; Vilniaus miesto teatro pajamų ir išlaidų knyga, 1846 m. *VUB RS*, F 4–A 4410; *Виленский вестник*, 1866, No. 75.
- ⁵⁸ Clarke A. Mason. *A biographical dictionary of fiddlers, including performers on the violoncello and double bass ...* London: W. Reeves, 1895, p. 18, prieiga per internetą: <http://archive.org/stream/biographicaldict00claruoft>.
- ⁵⁹ *Виленский вестник*, 1852, No. 30.
- ⁶⁰ *Санкт-Петербургские ведомости*, 1852, No. 110; *Виленский вестник*, 1852, No. 30; Vilniaus miesto teatro pajamų ir išlaidų knyga, 1852 m. *VUB RS*, F 4–A 4406.
- ⁶¹ Renginių Vilniaus miesto teatre registras, trečioji knyga 1851–1852 m. *VUB RS*, F 4–A 3595; Vilniaus miesto teatro pajamų ir išlaidų knyga 1852 m. *VUB RS*, F 4–A 4406; *Виленский вестник*, 1852, No. 35; *Kurier Wileński*, 1854, No. 33; 1861, Nr. 38.
- ⁶² *Kurier Wileński*, 1853, Nr. 38; *Ibid.*, 1856, Nr. 20; *Echo muzyczne*, 1881, Nr. 11, Rok VI.
- ⁶³ Koncerto programa, 1875 m. *LVIA*, f. 1135, ap. 10, s. v. 63, l. 52, 53.
- ⁶⁴ Koncertų afišos, 1879 m. *LTMKM*; *Виленский вестник*, 1887, No. 57; *Ibid.*, 1895, No. 51.
- ⁶⁵ *Виленский вестник*, 1887, No. 55; *Ibid.*, 1896, No. 72, No. 90; *Ibid.*, 1899, No. 35.
- ⁶⁶ Vilniaus miesto teatro pajamų ir išlaidų knyga, 1859 m. *LLMA*, f. 44, ap. 1, b. 7; *Kurier Litewski*, 1820, Nr. 54; *Ibid.*, 1821, Nr. 4; *Kurier Wileński*, 1860, Nr. 39.
- ⁶⁷ *Kurier Litewski*, 1820, Nr. 45, Nr. 50; Koncertų afišos, 1879 m. *LTMKM*.
- ⁶⁸ *Kurier Litewski*, 1821, Nr. 118; *Ibid.*, 1829, Nr. 111; *Ruch muzyczny*, 1857, t. 1, Nr. 5.
- ⁶⁹ *Kurier Wileński*, 1857, Nr. 33; *Ibid.*, 1858, Nr. 4; *Ruch muzyczny*, 1857, t. 1, Nr. 12; *Ibid.*, 1858, t. 2, Nr. 8.
- ⁷⁰ *Tygodnik Petersburski*, 1844, Nr. 17, Rok 15, p. 113–114.
- ⁷¹ *Ruch muzyczny*, 1861, t. 5, Nr. 4, Nr. 8; *Kurier Wileński*, 1861, Nr. 1, Nr. 5.
- ⁷² Jano Edwardo Römerio dienoraštis, 1869 m. sausio 28 d. *LMAVB RS*, mf. 1647, t. 13, p. 28.
- ⁷³ Jano Edwardo Römerio dienoraštis, 1868 m. balandžio 22 d. *LMAVB RS*, F138, b. 1776, p. 70; Jano Edwardo Römerio dienoraštis, 1868 m. balandžio 24 d., *Ibid.*, p. 73.
- ⁷⁴ ...i. Kilka wspomnień z czasów b. Wszechnicy Wileńskiej, *Ruch muzyczny*, 1859, t. 3, Nr. 5.
- ⁷⁵ Narkowicz Liliana. Dr Józef Frank – organizator życia intelektualnego Wilna w pierwszej ćwierci XIX stulecia, prieiga per internetą: <http://archiwum2000.tripod.com/476/frank.html>; Pamietniki d-ra Józefa Franka Profesora Uniwersytetu Wileńskiego (z francuzkiego przetlumaczył, wstępem i uwagami opatrzył D-r Władysław Zahorski), t. 1–3, Wilno: druk J. Zawadzkiego, 1913; *Kurier Litewski*, 1823, Nr. 1.
- ⁷⁶ *Виленский вестник*, 1895, No. 14, No. 18, No. 26, No. 44, No. 256.
- ⁷⁷ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, Bd. 6 (Lfg. 29, 1975), p. 294, prieiga per internetą: [http://www.archive.org/stream/celebratedvioli00leggoog](http://www.biographien.ac.at/oebl/oebl; Celebrated violinists, past and present (translated from the German of A. Ehrlich and edited with notes and additions by Robin H. Legge). London: 1897, p. 99–101, prieiga per internetą: <a href=); *Виленский вестник*, 1897, No. 30, No. 35, No. 249.
- ⁷⁸ *Виленский вестник*, 1898, No. 30, No. 38.
- ⁷⁹ Музыка в Вильне, *Виленский вестник*, 1899, No. 305.

Summary

The development of concert life and the peculiarities of its tenor in Lithuania, being a part of the Russian Empire, for the most part repeated the general 19th century European musical tendencies and echoed their reflections in Russian capitals – St Petersburg and Moscow. The object of the article is an important sphere of the 19th century concert life in Vilnius, which has been little studied in musicology – concerts of instrumental chamber music. The 19th century marks the change of the concept of chamber music and the reception of this genre in an increasingly democratic society witnessing the demand for public concerts. In the development of the concert of the works of instrumental chamber genre in particular, this period stands out as a turning-point – the music intended for a small group of

performers moves from its natural environment of courts and manors of the nobility, but it does not, however, leave it for good: with society becoming more democratic and the gap between social classes reducing, the two musical spheres – open (paid concerts in town halls) and closed (in manors or bourgeois salon-type musical evenings) – do not confront one another; on the contrary, they often even intertwine, when both the nobles and common people play in an instrumental ensemble or when the ensembles founded at the initiative of aristocrats hold concerts in courts and in public venues (second half of the 19th century). Nevertheless, the rapidly spreading ambition for musical education was mostly associated with the exposition of the musical repertoire and the communication of the innovations in performance stylistics to a wider public.

The aim of the publication is a consistent presentation of the analysed fact-based century-long material by stressing the most characteristic events and highlighting the most important topic related aspects showing the epochal change

and dynamics of the phenomenon. The repertoire and the performers are identified on the basis of the archival sources providing evidence to the performance of musical works in Vilnius (posters, programs, other documents) and the 19th century periodical press. The article focuses on the pieces for instrumental ensemble performed in concerts and the establishment of chamber ensembles as well as the peculiarities of their concert activities. The establishment of quartets and musical quartet evenings were more explicit than other events of musical life in asserting the development of artistic taste of the public and reflected the dynamics of the general musical sophistication of the public. At the end of the 19th century the concept of chamber (quartet) music in Lithuania acquired the meaning synonymous to that of serious music. It was stated that Vilnius was properly prepared for the spread of this genre and that the audience of the cultural events of the city was a favourable field for organising regular concerts of chamber (quartet) music.